

ПСИХОЛОГИЯ XXI СТОЛЕТИЯ

Ярославль - 2024

ПСИХОЛОГИЯ XXI СТОЛЕТИЯ

Ярославль - 2024

bilan muhokama qiladi, ulardan takliflar kiritishni so'raydi va xodimlarining tashabbuslarini qo'llab-quvvatlaydi;

- rahbarning qo'llab-quvvatlash jarayoni – menejer xodimlari topshiriqlarni bajarayotganida ularga yordam ko'rsatadi, ularning ijtimoiy-psixologik muammolarini tinglaydi va tegishli tavsiyalar beradi;

- to'g'ri qarorlar qabul qilish uchun javobgarlikni ular bilan baham ko'radi;

- rasmiy ma'noda vakolatlarni o'tkazish – menejer o'z vakolatlarining bir qismini ijrochilarga o'tkazadi, muayyan qarorlar qabul qilish va korxona maqsadlariga erishish uchun javobgarlikni ularning zimmasiga yuklaydi.

Rahbarlik uslubi haqidagi masala birinchi marta K. Levin tomonidan ko'rib chiqilgan. U rahbarlikning avtoritar, demokratik va anarxik uslublarini qayd etadi. Rahbarlik uslublarining quyidagi tasnifi zahirida mana shu yondashuv yotadi.

Avtoritar (avtokratik) uslubga hokimiyatning bir rahbar qo'lida jamlanishi xosdir. Bunday rahbar barcha ishlar yuzasidan faqat o'ziga ma'lumot berishni talab qiladi. Mazkur uslubga ma'muriyatchilikka tayanish, qo'l ostidagilar bilan kam aloqa qilish xosdir. Bunday menejer qarorlarni shaxsan o'zi qabul qiladi (yoki bekor qiladi), qo'l ostidagilar tashabbus ko'rsatishiga imkon bermaydi. U doim buyruq, ko'rsatma beradi, yo'l-yo'riq ko'rsatadi, lekin hech qachon iltimos qilmaydi. Boshqacha qilib aytganda, avtoritar rahbar boshqaruv faoliyatining asosiy mazmuni buyruq va ko'rsatma berishdan iborat.

Avtokrat-rahbarga dogmatizm va bir qolipda fikrlash xosdir. Yangiliklarni u juda ehtiyotkorlik bilan qabul qiladi yoki umuman qabul qilmaydi, chunki boshqaruv faoliyatida u ayni bir usullardan foydalanadi. Bu holda butun hokimiyat avtokrat-rahbar qo'lida jamlanadi.

Rahbar o'z fazilatlariga ko'ra qo'l ostidagi xodimlardan pastda tursa yoki uning qo'l ostidagilar umumiy va kasbiy madaniyati darajasi haddan tashqari past bo'lsa, u avtokratga aylanadi.

Mazkur rahbarlik uslubi qo'l ostidagilarning tashabbusini rag'batlantirmaydi: aksincha, avtokrat tashabbus ko'rsatgan xodimlarni ko'pincha jazolaydi, bu esa tashkilotning ish samaradorligini oshirish imkonini bermaydi. Avtokrat rahbarning qo'l ostida ishlash juda og'ir, chunki «nomaqbul» xodimlarni ishdan bo'shatish uning boshqaruv faoliyati maqsadi hisoblanadi. Biron-bir xodim bilan o'rtada bahs chiqqudek bo'lsa, avtokrat-rahbar ko'pincha: «Siz bilan ishlab ketolmasak kerak», degan so'zlar bilan bahsga nuqta qo'yadi. Tabiiyki, bunday sharoitda xodimlar o'z mehnatidan qanoatlanmaydi, chunki avtokrat rahbarning qo'l ostidagi xodimlar o'z ijodiy imkoniyatlarini lozim darajada namoyon eta olmaydilar.

O'z faoliyatida asosan demokratik rahbarlik uslubiga tayanadigan menejer barcha masalalarni mumkin qadar kollegial tarzda hal qilishga, jamoadagi ishlarning holati haqida qo'l ostidagilarga surunkali axborot berib borishga harakat qiladi, tanqidni ijobiy qabul qiladi. Qo'l ostidagilar bilan u juda yaxshi muomalada bo'ladi, ular bilan muttasil aloqa qiladi, boshqaruv funksiyalarining bir qismini boshqa mutaxassislarga o'tkazadi, odamlarga ishonadi. U talabchan, lekin odil rahbar.

Mazkur boshqaruv uslubida boshqaruv qarorlarini tayyorlash va qabul qilishda jamoaning barcha a'zolari ishtirok etadi.

Liberal rahbarlik uslubiga tayanuvchi menejer jamoa ishlariga deyarli aralashmaydi, xodimlarga to'la erkinlik beriladi, shaxsiy va jamoaviy ijodiy mehnat bilan shug'ullanish uchun keng imkoniyatlar yaratiladi. Bunday rahbar odatda qo'l ostidagilar bilan xushmuomala, o'zi ilgari qabul qilgan qarorni bekor qilishga tayyor bo'ladi. Liberallar tashabbusizligi, yuqori boshqaruv organlarining ko'rsatmalarini ko'r-ko'rona bajarishi bilan ajralib turadi.

Jamoaga ta'sir ko'rsatishning turli-tuman usullari orasidan liberal rahbar odatda iltimos qilish va ko'ndirishni tanlaydi. Boshqaruv funksiyalarini bajarishda u juda sustkash. Liberal rahbar jamoada nizo chiqishidan qo'rqadi, qo'l ostidagilarning fikriga asosan qo'shiladi. Odamlar bilan muomalada haddan tashqari yumshoqlik unga jamoa obro'sini qozonishga xalaqit beradi, chunki ayrim xodimlar undan o'ziga muayyan imtiyozlar berilishini talab qiladi, liberal rahbar esa ular bilan orani sovitishni istamay, qo'yilgan talablarni bajaradi. Liberal

rahbarda yorqin tashkilotchilik qobiliyatiga ega bo'lmaydi, qo'l ostidagilarni yaxshi nazorat qilmaydi. Buning natijasi o'laroq, uning boshqaruv faoliyati yaxshi samara bermaydi.

Boshqarish uslubi boshqaruv qarorlari qabul qilish texnologiyasida o'z aksini topadi. Xususan, menejer:

- yakka hukmronlik asosida qaror qabul qiladi va ularni e'lon qiladi («sof» aktokrat);
- boshqalar ongiga muayyan qarorni qabul qilish zarurligini «singdiradi»;
- o'z fikrini bildiradi va savollar berishni taklif qiladi;
- qarorning sinov namunasi (model) tarzidagi yechimini taklif qiladi;
- muammoning mohiyatini ochib beradi, ko'rsatmalar beradi, takliflarni baholaydi, qarorlar qabul qiladi («sof» demokrat);
- cheklashlar belgilaydi va xodimlaridan qaror qabul qilishni so'raydi;
- qo'l ostidagilarga to'la erkinlik beradi («sof» liberal).

Yuqorida zikr etilgan rahbarlik uslublari sof holda juda kam uchraydi. Rahbarning omilkorligi har bir uslubning afzalliklaridan foydalanish va uni vaziyatga qarab qo'llashda namoyon bo'ladi. GRID tizimi mana shu qoidaga asoslanadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ayni vaqtda, hayotdagi barcha holatlar uchun yaroqli bo'lgan ideal rahbarlik uslubi mavjud emasligini nazarda tutish kerak. Menejer o'z faoliyatida qo'llovchi boshqaruv uslubi yoki uslublar majmui nafaqat menejer shaxsiga, balki tegishli vaziyatga ham bog'liq bo'lishi mumkin. «To'g'ri» rahbarlik uslubini oldindan belgilab bo'lmaydi, chunki hayotda uchraydigan boshqaruv holatlari standart emas, menejer va uning qo'l ostidagilarning shaxsiy fazilatlariga esa boshqariluvchi muhitning o'zgarishiga qarab o'zgarishi mumkin.

Adabiyotlar.

1. O.E. Hayitov. – Boshqaruv psixologiyasi: Darslik. – T.: «Istiqolol» nashriyoti, 2021. – 234 b.
2. Quronboyev Q., Hayitov U. Rahbar ma'naviyatining boshqaruv samaradorligini oshirishdagi roli va ahamiyati. – Toshkent: Turon zamin ziyo, 2016. – 60 b.
3. O' Sullivan, Arthur. *Economics: Principles in Action*. Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2003 – 471 bet. ISBN 978-0-13-063085-8.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Sh.M.Mirziyoyev Farmoni, 09.01.2024 yildagi PF-8-son.
5. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. <https://stat.edu.uz/>, lex.uz.
6. A.M.Shonazarov. Kasb psixologiyasi. “O'quv qo'llanma” – Samarqand. SamDU Nashr-matbaa markazi, 2023 yil, 337 bet.
7. A.M.Shonazarov. Yangi O'zbekistonda umumta'lim tizimi rahbarlarining barqaror faoliyatini ta'minlashning psixologik asoslari. Ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashning sinergetik muammolari mavzusidagi respublika ilmiy-texnik anjumani materiallari (2023-yil 20-noyabr).
8. Akademik X.I.Ibraimov, A.M.Shonazarov. SOCIO-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF COMPETENT GENERAL EDUCATION SYSTEM LEADERS. «Science and innovation» xalqaro ilmiy jurnali Volume 2 Issue 12 Science and innovation international scientific journal volume 2 ISSUE 12 DECEMBER 2023 UIF-2022: 8.2 | ISSN: 2181-3337 | SCIENTISTS.UZ <https://doi.org/10.5281/zenodo.10364266>. 319-323.
9. A.M.Shonazarov. Ta'lim tizimi rahbarlarning ijtimoiy-psixologik kompetentligini shakllanishiga oid nazariy-metodologik yondashuvlar. ZAMONAVIY TA'LIM ILMIY-AMALIY JURNAL. №9 (130) 2023. ISSN 2181-6514.WWW.ITM.UZ. DOI: 10.34920/SO/VOL. 2023. ISSUE. 9.5
10. A.M.Shonazarov. Rahbar xodimning pedagoglar jamoasini boshqarishning psixologik xususiyatlari. Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №37 (том 4) (апрель, 2023). Дата выхода в свет:

SOCIO-PSYCHOLOGICAL MECHANISMS OF FORMATION OF NATIONAL QUALITIES IN YOUTH BEHAVIOR

Jabbarov Hazrat Husenovich
(Tashkent, Uzbekistan)

Abstract. *In this article, one can see the originality of worldview and socio-psychological factors in the education of positive qualities among young people, as well as pedagogical methods and socio-psychological approaches to education, prepared on the basis of local history research.*

Keywords: *virtue, morality, education, idea, ideology, approach, socio-psychological factor, threat, vice, trait, quality.*

Introduction

When talking about the ideological and socio-psychological factors of raising positive qualities in young people, the profound words of the well-known Uzbek enlightener Abdulla Avloni, "Education for us is a matter of either life or death, or salvation or destruction, or happiness or disaster" attract people's attention [2, pp. 108-118].

Today, modern researches on the human factor and its socio-psychological aspects are carried out in the social sciences. In most of them, all kinds of interesting empirical results are obtained on the main factors of the spiritual and moral decline of a person, but among them there is one factor that worries a person, which seems to be neglected at first glance, but which leads to a huge spiritual decline and ignorance for humanity, namely, the disease of neglecting children's education. It is no exaggeration to say that it is the basis of the moral decay of nations.

The importance of this issue can be explained by the decision of the Cabinet of Ministers No. 1059 on approval of the concept of "Continuous Spiritual Education". In this concept, a set of specific qualities necessary for our young people to lead a personal and social prosperous and happy life was determined.

It is mentioned in paragraph 2 of the Resolution that one of the priority directions of the implementation of the Concept and its implementation plan is "Loyalty to the Motherland, entrepreneurship, willpower, ideological immunity, kindness, responsibility, tolerance, legal culture, innovative thinking, and hard work are important in young people. gradual formation of qualities starting from childhood" [1].

This is a purposeful innovative approach to the youth education of our country, which requires us to build the educational process on a scientific basis and to develop its socio-psychological indicators in the issue of national education.

So why today parents ignore the ideological and socio-psychological factors of raising positive qualities? What are the factors that prevent them from engaging in child rearing? Do parents know the methods of raising children? These questions challenge us to find an optimal solution for everyone.

Today, at a time when there is a struggle for human capital in the whole world, it is certainly a good situation that the biggest investment is made in the good education and upbringing of the child.

The fact that today's time and space puts new demands on education, which is one of the main internal resources of a person, should always be in the center of our attention. After all, in a time when the process of verification has intensified, approaching the issue of education with clear, scientifically based, strict requirements is one of the most important socio-psychological factors.

At this point, we can know that attention to the issue of education has always been one of the most urgent issues from the following thoughts of our great compatriot Imam Ghazali, that is, our thinker said, "Children are a trust given to their parents. A child's heart is a precious gem without any pattern. It accepts whatever pattern is made, and bends wherever it is bent. If he is taught to be good, he will grow and achieve happiness in this world and the hereafter. His

parents and every teacher will share his reward. If they are made to do evil, if they are left to their own devices like animals, they will eventually perish. And his guilt falls on the shoulders of those who are responsible for his education.

Today, it is no secret to anyone that neglecting the moral issues of young people causes many spiritual threats and vices on earth.

When we look at the analysis of literature and research on the issue, it can be seen that many representatives of the older generation and young people answered the question of attitude to the issue of morals and education with a level of indifference rather than a level of involvement. For example, they say, "Times are very difficult now, you must not run for a living!", "What can I do, my children say they eat and drink, don't you tell us that they will wear clothes yesterday, it is not easy for us...", "Yes, if he survives, his education will be a matter of course. ..", "When he grows up, he will educate himself", "he will educate himself in life" can be followed.

In our opinion, "If he survives, his upbringing will be a matter of course..." this kind of carelessness and neglect is behind the moral decline of the whole nation. Therefore, every parent should take a look at this issue today. Because today, in a time when science and education are constantly developing, education must be the basis of education without a doubt. Therefore, it is appropriate to conduct science on the basis of education.

Today, every parent should be a pedagogue and thoroughly master the methods of education, because the investment in the child's education is the most profitable investment.

In this matter, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor M. Kuronov states that "Today every parent should be a pedagogue." In particular, the scientist said that the most effective method of child education is the method of teaching. Because in it there is an explanation, there is a conversation, there is also a demonstration, there is also a saying, there is also an example [3, c.320].

We would recommend modern parents to use the following national educational methods to raise modern, idealistic young people:

To blame - to find the child justly guilty for his sin, mistake, to blame and to make the child understand it. To scold - to blame the child for his bad behavior, to make fun of him or to temporarily turn away for educational purposes. To evaluate - to express a positive or negative opinion about the importance, value, value of the child's behavior. To argue - to argue with a student (at school), with a boy or girl (child) at school, at home in a scientific, literary, moral, national-ideological context.

Make a stranger - when it is discovered that the child lied, when his rudeness is discussed, etc. A teacher, or parent, or mother keeps him away from him temporarily to make him feel remorse for what he has done. To unite - to give to the upbringing of a teacher who is an example to many in manners and a profession. In the past, the parents who saw the neighbor gave their sons to work as servants to the tea shop so that their children would learn how to deal with people and strangers. A deal is to discuss a serious issue related to the child's life, education, and future with him and come to a mutually positive agreement, a stop, a decision.

To order - to give orders for the sake of the child, for the interests of the community, the nation, and the Motherland based on the educational goals of the situation. To make a promise is to get a word from the child about the fulfillment of a task or obligation in order to test the child's loyalty to his word, the unity of his word and work. To be Girgitton is to caress the child with kindness, using the words "turn", "orgilay", adding "john", "khan" to the name. Cracking - when you find out that the child is inappropriately upset with you, leave him alone and tell him that your main goal is his success. Kindness, sincerity will bring success to this method.

To get acquainted - to establish a close, friendly relationship with a child, to get along. To be a guarantor is to convince others (teaching staff, students) about the child's goodness and take responsibility for the child when he or she does not know and makes a mistake. To consult - to discuss together the problem facing the child's class group. Koyimaq is a mild form of punishment. Scolding, reprimanding, beating a child.

To observe - to look closely at the behavior of the class members, each child. To show - to draw attention to something in order to give a child, children an example or an example, or to create a new understanding and knowledge in them. To praise is to talk about the good side of the child to oneself or in front of others, make it look good. Advisement is a speech, advice, admonition, instruction, said in a calm, benevolent situation with the aim of guiding and educating the child.

To console - to comfort a child or his family when something bad happens to him, to console him, to stop him from crying. Accustoming - practicing etiquette. For example, to develop and teach the habit of greeting, addressing, showing kindness, etc. To justify - there are situations when a child has been showing excellent behavior and learning patterns all year, and unknowingly makes a mistake. For example, he fights with someone; and so on. In this case, the teacher - class teacher should justify him (respecting his previous exemplary behavior).

To ask - to get information about the child's scientific and moral knowledge, to check, to conduct an informal examination. Demand - persistently asking a child for something for the purpose of education. To console - to comfort a child who has failed, to talk, to act to cheer up. Interpret- in a child. To describe the behavior of people in the class and in the community. Emphasizing - in every situation spent with children, to give them a moral content that is not easy for them.

Appreciate - to value the student, the child, to evaluate him appropriately, to make the child feel that he has value. To prohibit - to forbid something to a child or student for educational purposes. To praise - to welcome a student, a child with words like "balli", "well done", to praise the school. To compare - when a child or student does something admirable, to compare his behavior with the behavior of the most respected and dear people, and when he does a bad deed, to compare it with the behavior of a person who is known as "bad" in his village, neighborhood, region.

Scrutiny - from time to time showing a sufficient degree of strictness to the child, checking and keeping him back from his "path" for misbehavior. To embarrass - to make a child extremely uncomfortable, embarrassed, ashamed, embarrassed for his bad behavior. Exciting - the child's behavior, academic success. To indulge in the future with a sense of great satisfaction, to be interested in spiritual upliftment, to enjoy and delight, to satisfy. To caress - to caress a boy as "my lamb", "my poem", and a girl as "my sister", "my mother". To beg - to make a request to persuade him to do something in order to renew and awaken affection in the child's heart, if there is no other way to blind him; to ask

Reconciliation - to stop the mutual war-quarrels that sometimes occur in the family, in the class, to make an agreement not to fight, to improve the relationship, to reconcile. Playing is a way of playing games together with a child, which are performed according to certain rules and methods, aimed at developing positive qualities in him and eliminating negative qualities. To teach is to explain and guide the child how to perform an action (for example, making tea, behaving in different places and situations, speaking, etc.) and making him able to do this independently. To teach - to say and listen to what is written or the text by means of signs and letters in it.

To restrain - if the child, the student gets angry, gets hot and decides to do something bad, or if the situation shows it, to encourage and restrain him from such inappropriate, undesirable work, behavior. diverting the topic, having fun, joking, making the child laugh in order to eliminate it. Giving gifts is to renew and increase the child's love by giving gifts to the child on the occasion of holidays and Eids as much as possible. To sponsor is to help, support and protect a child if he is interested in a field and engages in it.

National education methods described below allow us to use them in family and school education while preserving the cultural, loving and demanding attitude of our people to boys and girls, respect for the child's personality. There are also negative methods of educational influence on the child. They should also be analyzed and studied in order to eliminate them in

practice. This will help some teachers to correct the pedagogical and psychological errors encountered by parents.

Conclusion. In conclusion, it can be said that the ideological and socio-psychological factors of raising positive qualities in young people are one of the most important issues of today's century. In this matter, the effectiveness of parents, persons responsible for education, without knowing the national education, national character, national qualities and the socio-psychological mechanisms of their formation, will be weak. In addition, it is very important to organize our educational work in new, modern directions and approaches at a time when today's youth are more subject to the influence of virtual reality than real reality. Therefore, it is desirable to expand the scope of research in this direction.

References.

1. Узлуксиз маънавий тарбия концепциясини тасдиqlаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 31 декабрь 1059-сонли Қарори.

2. Х. Жабборов. “Миллий тарбия - ижтимоий-психологик, қонуний ва объектив жараён сифатида”. Fan, ta’lim va amaliyot integratsiyasi. Республика илмий-амалий конференция. ISSN: 2181-1776. “Bilig – ilmiy faoliyat” nashri <http://bilig.academiascience.or>. Jild: 03 | nashr: 02 | fevral 2022. 108-118

3. М. Қуронов. “Болам бахтли бўлсин десангиз...” Тошкент «Маънавият» 2013. 320 б.

OILADA SHAXSLARARO NIZOLAR VA ULARNI YUZAGA KELISH SABABLARI

Nurmatova Mamlakatxon Ximmatovna
(Samarqand, Uzbekistan)

Oilaviy turmushning asosiy maqsadi – bu farzand ko‘rish orqali shaxslararo munosabat ahvolini qayta tiklash, shuningdek, avlodlar bilan ajdodlar vorisligining davomiyligini hamda yer yuzida insoniyatning tarixiy taraqqiyotini ta’minlashdan iboratdir. Zero oiladagi shaxslararo munosabatlar shaxs shakllanishining muhim omili sifatida eng ko‘p to‘qnash keladigan masalalardan biri, ota-onalarning farzandlari bilan bo‘ladigan munosabatlar uni yoshga bog‘liq holda munosabatga kirishishi haqida ayrim mulohazalarimizni aytib o‘tamiz. Bu boradagi muammolarni o‘rganish, ilmiy tadqiq etish, ayniqsa bugungi kunda o‘ta dolzarb masala hisoblanadi. Chunki oilaning muhim vazifasi ota-bobolarimizning eng yaxshi an‘ana va udumlarini davom ettirib, yosh avlodni tarbiyalab jamiyatni mustahkamlashdan iborat. Mamlakatimiz taraqqiyotida, oilalarning mustahkamligida yoshlarning o‘rni beqiyosdir.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 27-iyundagi PQ-3808-sonli Qarori bilan “O‘zbekiston Respublikasida oila institutini mustahkamlash konsepsiyasi”da mamlakatimiz oilalarining tarbiyaviy-ta’lim salohiyatini mustahkamlash, jamiyatda an’anaviy oilaviy qadriyatlarni saqlash, oilalarda ma’naviy-ahloqiy muhitni yaxshilash, oilani har tomonlama rivojlantirishni nazarda tutilgan. Haqiqitan ham oila farovonligini ta’minlash, uni mustahkamlash, ayniqsa farzandlarni oiladagi o‘rnining bebaholigi, aholi va yoshlarning eng katta boyligi, salomatligini muhofaza qilish, milliy qadriyatlarimizni tiklash kabi masalalar davlatimizning ustuvor siyosatiga aylandi.

«Men har gal yoshlarimiz bilan uchrashganimda sizlarning g‘ayrat-shijoatingizdan kuch-quvvat olaman, ko‘nglim tog‘day ko‘tariladi. Har biringiz jonajon Vatanimiz va xalqimizga sidqidildan xizmat qilish orzusi bilan yonib yashayotganingizni yaxshi bilaman. Sizlarni

O'zbekistonning eng katta boyligi, bebaho xazinasini sifatida qadrlayman», — dedi Shavkat Mirziyoyev O'zbekiston yoshlari forumida so'zlagan nutqining avvalida.

Ma'lumki, oila-turmush munosabatlari doirasidagi muammolar o'zining ko'p qirraliligi bilan ajralib turadi. Respublikamizda oila va oilaviy munosabatlar davlat siyosati darajasiga ko'tarilganligini, bugungi kunda qaratilayotgan e'tibordan ham ko'rishimiz mumkin.

«Biz yurtimizda qanday islohotlarga qo'l urmaylik, avvalo, siz kabi yoshlarga, sizlarning kuch-g'ayratingiz, azmu shijoatingizga suyanamiz. Barchangiz yaxshi bilasiz, bugun o'z oldimizga ulkan marralar qo'yganmiz. Ona Vatanimizda Uchinchi Renessans poydevorini yaratishga kirishdik. Biz oila, maktabgacha ta'lim, maktab va oliy ta'limni hamda ilmiy-madaniy dargohlarni bo'lg'usi Renessansning eng muhim bo'g'inlari deb hisoblaymiz. Shu sababli ayni ushbu sohalarda tub islohotlarni amalga oshirmoqdamiz. Ishonamanki, mamlakatimiz taraqqiyotining yangi poydevorini yaratishda sizlar singari fidoyi va vatanparvar yoshlarimiz faol ishtirok etib, munosib hissa qo'shadilar».

Dunyoda o'zbek oilasi o'zining boy tarixiga, tarbiyaga yo'naltirilgan milliy urf-odat, an'ana va qadriyatlariga ega ekanligi bilan hamda insonning shaxs sifatida shakllanishi va jamiyat uchun komil shaxs bo'lib yetishishida muhim ahamiyat kasb etadi. Darhaqiqat oila-insonning tafakkuri, ma'naviyati shakllanadigan, uning jamiyatdagi o'rnini belgilaydigan, xalqning milliy qadriyatlarini asrab-avaylaydigan tabarruk maskan, muhim ijtimoiy institutdir. Jumladan qadimiy yodgorlik bo'lgan "Avesto"da oila-nikoh munosabatlarda ota-ona va farzand o'rtasidagi nizolar, oilaviy munosabatlar jarayonida insonning huquqlariga alohida e'tibor berilgan. Dastlab shaxslararo munosabatlar, oilada ota-ona, aka-uka, opa-singil, buvi va bobolar bilan bo'ladigan muloqotda tarkib topa boshlaydi. Oiladagi aka-uka, opa-singillar bilan bo'ladigan muloqot har bir shaxsga dalda berishi, ota-onasiga bildirilgan olmagan muammolarining yechimini yaqinlari orqali hal etilishini ta'minlaydi, nizoli vaziyatlarni yuzaga kelishini oldini oladi. Demak, oiladagi muhitning sog'lom ekanligi muloqot imkoniyatini yaratsa, nosog'lom muhit muloqotni amalga oshirilishiga xalaqit berishi mumkin, degan taxminni ham yuzaga chiqaradi. Agar oilada ishonchli muloqot bo'lsa, quvvatlash bo'lsa, bizning nazarimizda, oilaviy nizolarga duch kelish deyarli bo'lmaydi.

Qadimda Aflotun Suqrot fikrini davom ettirib shunday deydi: yer yuzidagi barcha illatlar odamlarning xudbinligi, ularning notekis tabaqalanishi, eng avvalo, bola tarbiyasi uchun oiladagi sharoitning bir tekis barobar emasligi tufayli kelib chiqadi. Darhaqiqat har qaysi millatning o'ziga xos ma'naviyatini shakllantirish va, albatta, yuksaltirishda hech shubhasiz, oilaning o'rnini va ta'siri beqiyosdir. Bola, eng Bola, eng avvalo, ota-onasining har qanday sharoitda o'zini qanday tutishi, muomala madaniyati, qilayotgan xatti-harakati amallari va hattoki aytayotgan so'zigacha e'tibor berib takrorlashga harakat qiladi. Odobli, bilimdon, aqlli va mehnatsevar, imon-e'tiqodli farzand nafaqat ota-onaning, balki butun jamiyatning eng katta boyligidir. Ta'kidlash joizki, oilaviy munosabatlarda o'ziga ishonch, rahmdillik, beg'arazlik, fidokorlik, ishonuvchanlik, itoatkorlik, murosaliylik, mustaqillik qadriyatlari, shaxs sifatleri aynan oilada tarkib topadi. Bunda insonning eng sof va pokiza tuyg'ulari ilk hayotiy bilimi, tajribasi hayotiy tushuncha va tasavvurlari, eng avvalo, oila bag'rida shakllanadi. Shaxslararo nizo ikki odam o'rtasidagi kelishmovchilikni anglatadi, oiladagi o'zaro kelishmovchilik, farzandlar va ota-onaning bir-birini tushunmasligi natijasida munosabatlarga putur yetishi nizoli vaziyatni keltirib chiqaradi. "Nizo" - bu o'zaro kelishmovchilik yoki qarama-qarshilik, dushmanlik, adovat orqasida tug'ilgan holat, munosabat ixtilof, nifoqdir. Nizolarning, asosan, to'rt turi ko'p uchrab turadi. Bular:

- ichki shaxsiy nizo;
- shaxslararo nizo;
- guruhlararo nizo;
- shaxs va guruh o'rtasidagi nizo;

Oilaviy nizolar ichki shaxsiy nizo va shaxslararo nizoli vaziyatlarda ota-onalar bilan bo'ladigan munosabatda kelib chiqadi. Oilada nizolar axloqiy, iqtisodiy va maishiy bosim ko'rinishlarida namoyon bo'lishi va oilaning har qanday a'zosi bilan shaxslararo munosabatda

uchrashishi tabiiydir. Oilaviy nizolar nima sababdan kelib chiqadi? Oilaviy nizolarning qanday turlari farqlanadi? Oilaviy nizolarni kelib chiqishiga ko'ra ularni quyidagi asosiy turlarga ajratish mumkin:

1. Er-xotin o'rtasidagi nizolar;
2. Qaynona-kelin o'rtasidagi nizolar;
3. Qaynona-kuyov o'rtasidagi nizolar;
4. Ovsinlar o'rtasidagi nizolar;
5. Farzandlar orasidagi nizolar;
6. Ota-onalar va farzandlar o'rtasidagi nizolar.

Albatta, bu ro'yxatni yana davom ettirish mumkin. Biz aynan ota-onalar va farzandlar o'rtasidagi nizolar va ularni kelib chiqish sabablari haqidagi ayrim mulohazalarimizni berib o'tamiz.

Ota-ona va farzandlar o'rtasida yuzaga keladigan nizolarga nimalar sabab bo'lishi mumkin?

Bunday kelishmovchiliklar uchun zamin bo'lib ko'yidagilar xizmat qiladi:

1. Dunyoqarashlar orasidagi mavjud farqning hisobga olinmasligi;
2. Yoshlarning bo'sh vaqtini mustaqil tashkil etishi, do'stlar tanlashdagi mustaqilligi, hissiyot sohasidagi mustaqilligi, kasb tanlashdagi mustaqilligi, umr yo'ldosh tanlashdagi mustaqilligi uchun ota-onalari bilan ba'zan kurash olib borishning xush kelmasligi;
3. Ota-onalar ichkilikka ruju qo'yishi yoki or-nomusni yig'ishtirib qo'yib, buzuvchilik qilishi;
4. Ba'zan bolalarni mehnatkashlikka o'rgatilmagani va buning oqibatida yengil-yelpi hayot kechirishga o'rganib qolishi;
5. Ayrim yoshlarning farzandlik burchini unutib qo'yishi;

Ota-onalarning psixologik-pedagogik bilim saviyasi yetarli darajada emasligi natijasida yuzaga keladigan kelishmovchiliklar. Shu nuqtai nazardan, oilada nizoning mavjudligi, ya'ni ota-onalar tomonidan farzandlarga nisbatan jismoniy yoki ruhiy munosabatda bo'lishi og'ir oqibatlarga sabab bo'lishi mumkin. Bolalarda yuzaga keladigan nizoning kelib chiqish omillariga bu ularning yosh davrlaridagi inqiroz davri ham bog'liqligini olimlar tomonidan tadqiqotlarda o'rganilgan. Oilaviy munosabatlarda ruhshunos V.Schuman yoshga bog'liq holda yuzaga keladigan nizolarni, I.Kon esa oiladagi nizolarning bolalarning rivojlanishiga ta'siri borasida tadqiqotlarida o'z fikrini bildirib o'tadi. Aksariyat hollarda ota-onalar bolalaridagi 3-6, 13-14 yoshlarda muqarrar ravishda bo'lib, o'tadigan inqirozlarni bilishmaydi. Bolalikdan maktabgacha yosh davri inqirozi, boshlang'ich maktab yoshiga o'tish inqirozi, o'spirinlik va o'smirlik yosh davri bilan kechadigan inqiroz nizoli vaziyatlarni keltirib chiqaradi. Buni biz ularning ota-onalar bilan bo'ladigan munosabatida kuzatishimiz mumkin. O'sib kelayotgan yosh avlod o'zi uchun va ota-onalari uchun mas'uliyatni his etadigan darajada yuksaklikka ko'tarilmog'i uchun unga nihoyatda mustahkam ma'naviy-psixologik chiniqish darkor. O'z bolasini hayotdagi murakkablik va ziddiyatlardan chetga tortadigan, o'z bolasi uchun har sohada hamma narsani muhayyo qiladigan ota-onalar qo'lida tarbiya topgan bolalarda xuddi shunday ma'naviy chiniqish ko'p hollarda yetishmaydi, natijada oilada turli nizoli vaziyatlar kelib chiqadi. Shaxslararo muomalaning shaxs taraqqiyotida o'rni aslida har bir insonning ijtimoiy tajribasi uning insoniy qiyofasi sifatida gavdalanadi. Zero, oilada nizoli vaziyatlarni yuzaga kelishida birinchi tarbiyalashni nazarda tutsa, ikkinchisi uning ma'naviy tarbiyalashini nazarda tutadiki, ularning har ikkalasini ham bir vaqtda aniq bir maqsadga qaratilgan holda olib borilishi oilaviy nizolarni yuzaga kelishini oldini oladi.

Demak, oilaviy munosabatlar uchun o'ziga ishonch, rahmdillik, beg'arazlik, fidokorlik, ishonuvchanlik, itoatkorlik, murosakorlik, mustaqillik qadriyatlari, shaxs sifatlarini tarkib topishi oilaviy nizolar va ularning kelib chiqish sabablarini bartaraf etadi. Shaxs tarbiyasi bilan faqat tarbiya va o'quv muassasalari shug'ullanishi kerak degan fikrga kelish noto'g'ridir, asosiy tarbiya avvalo oilada beriladi. Mamlakatimizda tinchlik, osoyishtalik va farovonlikni yanada mustahkamlashning muhim sharti sifatida oilaviy nizolarga barham berib, oilalarda sog'lom

ma'naviy muhitni, xususan, o'zaro hurmat-ehtirom, er-xotin o'rtasida, ota-onalar bilan farzandlar, qaynona-kelin o'rtasida, qo'ni-qo'shnilar o'rtasida mehr-oqibat ruhini yaratishdan iborat.

Adabiyotlar.

1. Mirziyoyev Sh.M. "Yoshlar forumidagi va ma'naviyat haqida" nutqidan 25 dekabr 2020 yil, 18:00 Siyosat.
2. Karimova V. Oila himoyasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi // HUQUQ BA BURCH. – №5. – T., 2007. – B. 31.
3. Yuridik ensiklopediya. – T., 2001. – B. 274.
4. Ichki ishlar organlarining profilaktika xizmati faoliyati: Darslik / Sh.T. Ikramov. –T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2015.– B. 28.
5. Voyaga yetmaganlar o'rtasida jinoyatchilik va huquqbuzarlikni bartaraf etishning ijtimoiy pedagogik va huquqiy asoslari. Ilmiy amaliy konferensiya materiallari.2019-yil. 24-25 may B 78-79
6. G'.B.Shoumarov, A.F.Akromova va boshqalar. Oila psixologiyasi. Sharq nashriyoti.T.2010 33-b

MAXSUS IQTISODIY ZONALAR FAOLIYATINI BOSHQARISH VA ULARNI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Shonazarov Asror Maxmaisoyevich
(Samarqand, Uzbekistan)

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada maxsus iqtisodiy zonalar faoliyatini boshqarish va ularni samaradorligini oshirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari ochib berish nazarda tutilgan bo'lib, ushbu yo'nalishda hal etilishi lozim bo'lgan ustuvor masalalardan biri bu rahbarlarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari tizimli tahlil asosida ilmiy, nazariy va amaliy tomondan keng qamrovli yoritib berishga qaratilgan xulosalar, takliflar va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Tayanch so'zlar: Maxsus iqtisodiy zonalar, boshqaruv, ishbilarmonlik muhiti, samaradorlik, faoliyat, maqsad, tizimli tahlil, talab va taklif, xorijiy tajriba.

Аннотация. В данной научной статье призвано раскрыть социально-психологические особенности управления деятельностью особых экономических зон и повышения их эффективности, а одним из приоритетных вопросов, которые необходимо решить в этом направлении, являются социально-психологические особенности руководителей, основанных на На основе систематического анализа научных, теоретических и Выводов разработаны предложения и рекомендации, направленные на всесторонний охват с практической стороны.

Ключевые слова: Особые экономические зоны, управление, бизнес-среда, эффективность, деятельность, цель, системный анализ, спрос и предложение, зарубежный опыт.

Annotation. In this scientific article, it is intended to reveal the socio-psychological features of managing the activities of special economic zones and increasing their efficiency, and one of the priority issues that should be resolved in this direction is the socio-psychological features of leaders based on a systematic analysis of scientific, theoretical and Conclusions, proposals and recommendations aimed at comprehensive coverage from the practical side have been developed.

Key words: *Special economic zones, management, business environment, efficiency, activity, purpose, systematic analysis, supply and demand, experience.*

O'zbekiston mustaqil davlat sifatida taraqqiy etib bormoqda. Aniq qilib aytadigan bo'lsak, xalqaro miqyosda o'zining obro'siga ega bo'lgan davlatlar qatoridan joy olgan. Mustaqil davlat sifatida yurtimiz rivojlanayotgan davlatlar qatorida o'zining ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, harbiy, diplomatik va boshqa ko'plab yo'nalishlarda izchil rivojlanmoqda. Rivojlanish deganda biz ma'lum bir davlat, jamiyat, insoniyat, xalq yoki shaxsni tushunamiz.

Shu o'rinda rivojlanayotgan davlat tushunchasiga izoh berib o'tsak maqsadga muvofiq bo'lar edi albatta.

Rivojlanayotgan davlat - bu boshqa mamlakatlarga nisbatan kamroq rivojlangan sa'noat ba'zasi va inson taraqqiyoti indeksi (HRI) pastroq bo'lgan suveren davlat [1].

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan izchil islohatlardan ko'zlangan asosiy maqsad bu inson qadrini ulug'lash, xalq farovonligini yuksaltirish, insonlarning turmush tarzini yanada yaxshilash, yoshlarni o'z vaqtida to'g'ri ta'lim-tarbiya olishlari uchun keng imkoniyatlar va shart-sharoitlarni yaratish, shahar hamda qishloq joylarni rivojlanishini samarali yo'lga qo'yish, qulay va sog'lom ishbilarmonlik muhitini yaratish kabilardan iboratdir.

Zero, har qanday sohani rivojlanib, taraqqiy etishi bu sog'lom ruhiy va ijtimoiy raqobatbardosh muhit ta'sirida amalga oshiriladi. Agarda har qanday korxona, tashkilot, muassasa, xizmat ko'rsatish sohasi hamda maxsus iqtisodiy zonalarini rivojlanishi uchun sog'lom ijtimoiy-psixologik muhit yaratilmasa ularning har qanday rivojlanishi o'z ahamiyatini yo'qotadi.

Maxsus iqtisodiy zonalarining faoliyat ko'rsatishini va ularni rivojlantirishni tashkil etish sohasidagi munosabatlar O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 17-fevraldagi **“Maxsus iqtisodiy zonalar to'g'risidagi” O'RQ604-sonli Qonuni** bilan tartibga solinadi.

Maxsus iqtisodiy zona – tegishli hududni jadal ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish uchun chet el investitsiyalari va mahalliy investitsiyalarni, yuqori texnologiyalar hamda boshqaruv tajribasini jalb etish maqsadida maxsus ajratilgan, belgilangan chegaralarga va maxsus huquqiy rejimga ega bo'lgan hudud.

Maxsus iqtisodiy zonalar quyidagi turda tashkil etilishi mumkin:

- ✓ erkin iqtisodiy zonalar;
- ✓ maxsus ilmiy-texnologik zonalar;
- ✓ turistik-rekreatsion zonalar;
- ✓ erkin savdo zonolari;
- ✓ maxsus sanoat zonolari.

Mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan maxsus iqtisodiy zonalar o'ziga xos rivojlanish xususiyatlariga egaligi bilan bir qatorda samarali boshqaruvga ham muhtojlik sezadi.

Ma'lumki, maxsus iqtisodiy zonalar mamlakat iqtisodiyotiga investitsiyalarni jalb etish, uni diversifikatsiya qilish va innovatsion rivojlantirishda eng samarali vositalaridan biridir. Maxsus iqtisodiy zonalarining tashkil etilishi ishlab chiqarish, yuqori texnologiyali sanoat, muhandislik, transport va boshqa yo'nalishlar, yangi turdagi mahsulotlar ishlab chiqarish, turizm hamda dam olish sohaslarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa o'z navbatida aholini ish bilan bandligini ta'minlash bilan bir qatorda mamlakatni rivojlanishiga o'z hissasini qo'shishga ham xizmat qiladi. Shu bois, mamlakat iqtisodiyotini yanada taraqqiy ettirishni istagan har qanday davlat ayni yo'nalishdagi islohotlarni muntazam ravishda chuqurlashtirib boradi. Ayniqsa, sohaga doir qonunchilikni mustahkamlash bu boradagi muhim vazifalardan sanaladi.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2024 yilda O'zbekiston sanoat zonalarida 800 dan ortiq yangi loyiha ishga tushiriladi 2024 yilda sanoat zonalarida 841 ta loyihani ishga tushirish rejalashtirilgan. Ma'lum qilinishicha, 2024 yil 1 yanvar holatiga ko'ra, mamlakatda 766 ta sanoat zonasi, jumladan, 24 ta maxsus iqtisodiy zona, 532 ta kichik sanoat zonasi, 210 ta yoshlar sanoat va tadbirkorlik zonolari tashkil etildi. Mazkur ob'ektlarning bosh rejalari muvofiq

investitsiya loyihalari uchun umumiy maydoni 11 ming 952,1 gektar yer ajratilgan. «Sanoat zonalarida amalga oshirilayotgan ishlar ko‘lami yildan yilga kengaymoqda. 2024 yilda sanoat zonalarida 841 ta loyihani ishga tushirish rejalashtirilgan. Bu 2023 yildagi ko‘rsatkichdan (965 ta loyiha) 124 taga kam bo‘lsa-da, bu o‘zgarish yangi tashkil etilgan ishlab chiqarish quvvatlarining yiriklashishi va ish o‘rinlari sonining ancha ko‘payishi bilan bog‘liq. Masalan, sanoat zonalarida 2023 yilda amalga oshirilgan loyihalarning umumiy qiymati 9,7 trillion so‘mni tashkil etgan bo‘lsa, 2024 yilda ushbu maqsadlar uchun 13,3 trillion so‘m jalb etiladi», — deyiladi maqolada [2].

Yuqorida keltirib o‘tilgan ma‘lumotlardan ko‘rinib turibdiki, aholini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi davlat va jamiyat taraqqiyotining asosini sog‘lom raqobatbardoshlik muhiti va yaratilgan shart-sharoitlar tashkil etadi.

Rivojlanish yo‘lidan borayotgan O‘zbekiston davlati o‘zining 2030 yillargacha mo‘ljallangan yo‘l xaritasiga ega bo‘lgan mamlakat sifatida qaraladi. Bunday boshqaruv tizimini takomillashtirish, rahbar (yosh) kadrlarni tanlash, tayyorlash, malakasini oshirish, ularning bilim saviyalarini yanada yuqori bo‘lishi bilan bog‘liq shart-sharoitlarni yaratish masalasi taraqqiyotning muhim omiliga aylanib bormoqda.

Shuni alohida ta’kidlash kerakki, mamlakatimiz rahbari Sh.Mirziyoyevning oqilona siyosat yuritishlarida ham o‘z aksini topadi. Maxsus iqtisodiy zonalarini rivojlantirish masalasi kunning nechog‘lik dolzarb muammosi ekanligini e’tirof etmoqda.

XXI asrning yuksak axborot texnologiyalari va intellektual saviyaning keskin oshishi asri bo‘lishi bilan bir qatorda globallashuv va axborotlar asri ham deb qaralmoqda. Bunday sharoitida yoshlarni turli salbiy ta’sirlardan asrash, ularni tadbirkorlikga o‘rgatish davlat va jamiyat talablariga moslashtirish, ishlab chiqarish hajmini hamda sifatlilik darajasini oshirish, sog‘lom ijtimoiy-psixologik muhitni yaratish bugungi kunda hal etilishi lozim bo‘lgan dolzarb masalalardan hisoblanadi. Ushbu dolzarb masalalarni hal etish, maxsus iqtisodiy zonalarini faoliyatini boshqarish va ularni yanada samarali faoliyat yuritishlarini ta’minlashga qaratilgan takliflar, tavsiyalar va xulosalar ishlab chiqib ularni amaliy ahamiyatini oshirish tadqiqotning asosiy maqsad va vazifalaridan hisoblanadi. Belgilab olingan maqsad asosida maxsus iqtisodiy zonalarini faoloyatini tizimli tahlil qilish orqali keng qamrovli boshqaruv motivlarini ishlab chiqish kelgusida ushbu sohani yanada rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu holat insoniy munosabatlar sohasida ham islohatlar yuz berishi, intellektual saviyasi yuqori kishilar bilan muomalada bo‘lishning va ularga samarali ta’sir ko‘rsatishning nozik hamda o‘ziga xos usullarini tanlash lozimligini taqozo etadi. Bu masalaga O‘zbekiston misolida nazar tashlaydigan bo‘lsak, muomila madaniyati an’analari, milliy qadriyatlarimiz, mentaletimizning o‘ziga xos, nodir qirralarini jahon sivilizatsiyasining ta’sirlaridan, umuminsoniy qadriyatlardan holi bo‘lmagan boshqaruvchilar qatlamini shakllantirish, ularning faoliyati orqali adolat, insoniylik va demokratiyaning asoslarini fuqarolar ongi va faoliyatiga singdirish davr talabi ekanligini idrok etamiz.

Rahbar kadrlarni psixologik baholash, ularga zarur bo‘lgan xislatlar majmuasini ishlab chiqish, boshqaruv lavozimlariga munosib nomzodlarni to‘g‘ri tanlash masalalarini o‘rganish an’anasi ijtimoiy psixologiya sohasi tajribalarida ko‘rinadi. Bu sohada amalga oshirilgan ilmiy tadqiqotlarning jiddiyligi hamda dolzarbligi-boshqaruv psixologiyasi deb ataluvchi mustaqil yo‘nalishning yuzaga kelishiga sabab bo‘ladi. Rahbar shaxsi boshqaruv faoliyatining asosiy bo‘g‘ini (ob’yekti) sifatida qator- iqtisodiy, menejment, marketing, mehnat sotsiologiyasi va boshqa fanlarning predmetlaridan biri hisoblanib, uning turli qirralirini ham o‘ziga uslublar yordamida o‘rganadi. Lekin bu izlanishlarning deyarli hammasi tushuntiruvchi va modellashtiruvchi-ifoda kasb etganligi bois, ijtimoiy-psixologik tamoillarga asoslangan holda rahbar shaxsini tanlash, saralash, uning faoliyatini o‘zgartirish va zarur bo‘lgan talablarga moslashtirish (korreksiyalash) jarayonini yetarlicha yoritib bera olmayapti. Bunga sabab bo‘ladigan asosiy kamchiliklardan biri-soha yuzasidan rahbar psixologiyasini o‘rganish borasida respublikadagi olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarning tarqoqlikda amalga oshirilayotganidir. Bu esa o‘z navbatida, zamonimiz talabga mos keluvchi, rahbarlik

motivatsiyasiga moyil munosib nomzodlar zaxirasini shakllantirish jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Rahbarlikga nomzodlardagi mavjud qobiliyatlarni diagnostika qilish esa, bu masalaga kompleks yondashuvni talab qiladi. Qolaversa, hududiy, milliy, etnopsixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda mos standartlarni ishlab chiqish va amaliyotga tadbiq etish ham davr talabidir.

Rahbarlik faoliyati motivatsiyasini ijtimoiy-psixologik baholash, boshqaruvning psixologik standartlarini yaratish borasidagi tadqiqotlar O'zbekiston sharoitida mutlaqo yangi bo'lib, uning natijalari ijtimoiy fanlar, xususan, boshqaruv amaliyotiga o'zining munosib ulushini qo'shadi.

Ishlab chiqilgan va ilmiy asosga ega bo'lgan bunday mazmundagi standartlar, tadqiqotlarni o'ziga xosligi shundan iboratki, baholash mezonlari, taklif etiladigan diagnostik usullar mahalliy sharoitda faqat ma'muriy emas, balki xo'jalik boshqaruvi organlarida kadrlar tanlashning izchil yo'lga qo'yishilishini ham ta'minlab beradi.

Mazkur yo'nalishda kompleks tarzda empirik ilmiy-tadqiqot o'tkazish uchun demokratik tamoyillarga asoslangan fuqarolik jamiyatida, mahalliy aholining rahbarlarga bo'lgan talablarini o'rganish, maxsus iqtisodiy zonalar boshqaruvidagi muammolarni o'rganib chiqib samarali boshqaruv mexanizmlarini ishlab chiqish boshqaruvning etnopsixologik xususiyatlarini hisobga olish va joylarda o'tkazilgan sotsiologik hamda ijtimoiy-psixologik so'rovlar tahlillari asosiy material sifatida xizmat qiladi. Ularnig miqdori va hajmi keng qamrovli bo'lib, olingan aniq statistik natijalar hamda ma'lumotlarni qayta ishlash uslublari tadqiqot jarayonida qayd etiladi va belgilab boriladi.

Shu o'rinda savol tug'iladi maxsus iqtisodiy zonalarini rivojlantirish uchun qaysi rivojlangan davlat andozalari namuna bo'la oladi? Maxsus iqtisodiy zonalarini boshqarish va ularni rivojlantirishning siri nimada?

Olib berilgan ilmiy tahlillarga natijasiga ko'ra maxsus iqtisodiy zonalarini keng rivojlantira olgan yetakchi davlatlardan biri bu albatta Xitoy davlati hisoblanadi. Xitoy davlati tomonidan ishlab chiqilgan maxsulotlar, bugungi kunda dunyo bozorini qamrab olishga erishdi. Xitoydagi maxsus iqtisodiy zonalar (MIZ) xorijiy investitsiyalar va texnologiyalarni imtiyozlar orqali jalb qilib, "iqtisodiy o'sish" o'choqlarini barpo qilish uchun mo'ljallangan.

Xitoy maxsus iqtisodiy zonalarida YIMning 22 foizi yaratiladi. Mamlakatga kirib kelayotgan to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarning 45 foizi va eksportning 60 foizi aynan maxsus iqtisodiy zonalarining ulushiga to'g'ri keladi.

Xitoyda maxsus iqtisodiy zonalar dastlab Tinch okeanining sohilbo'yi hududlarida, so'ngra Yanszi va Xuanxe kabi daryolarning havzalari yaqinida rivojlantirila boshlandi va dunyo iqtisodiyoti tarixiga "T — shaklidagi strategiya" nomi bilan kirdi.

Ushbu strategiyaning amalga oshirilishi natijasida 2035-yilga borib, YIM ning aholi jon boshiga ulushini 30 ming dollariga yetkazish mo'ljallangan.

Xitoyda maxsus iqtisodiy zonalarining jadal rivojlanishi siri nimada?

1984-yildan dastlab dengiz sohillari yaqinida joylashgan 15 ta shahar hamda 4 ta yirik shaharda, 2020-yildan boshlab esa mamlakatning barcha yirik va o'rtacha kattalikdagi shaharlarida 15 ta erkin savdo zonasi, 32 ta makroiqtisodiy va texnologik rivojlanish zonasi, 53 ta yuqori texnologiyali sanoatni rivojlantirish zonasi tashkil etildi.

Natijada bu maxsus iqtisodiy zonalar iqtisodiy rivojlanish sur'atini tezlashtiruvchi "akselerator" rolini o'ynay boshladi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, Xitoyda maxsus iqtisodiy zonalarining jadal rivojlanishiga quyidagi omillar turtki bo'lgani aniqlandi:

Maxsus iqtisodiy zonalar direksiyasiga Markaziy hukumatning roziligisiz infratuzilmani rivojlantirish bo'yicha mustaqil qarorlarni qabul qilishga ruxsat berildi.

Bu yerdagi korxonalar o'zlarining investitsiya, innovatsiya, ishlab chiqarish va marketing qarorlarining katta qismini mustaqil qabul qiladi.

Maxsus iqtisodiy zonalarga xorijiy investitsiyalar uchun maxsus soliq imtiyozlari berilgan va ularning mahsulotlari asosan eksportga yo'naltirilgan.

Maxsus iqtisodiy zonalarda iqtisodiy faoliyat asosan bozor tamoyillari asosida boshqariladi va ularga xalqaro savdoda katta mustaqillik berilgan.

2019 – 2020-yillarda Xitoyda 24 ta yangi transchegaraviy elektron-tijorat zonalar (New Cross-Border E-Commerce Zones) ochildi.

Xitoydagi maxsus iqtisodiy zonalar asosan yuqori texnologiyali sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarishga yo'naltirilgan.

Ushbu omillarni inobatga olgan holda, O'zbekistonda maxsus iqtisodiy zonalarini rivojlantirishda mahalliy hokimiyat organlariga savdo, investitsiyalar, innovatsiyalar va infratuzilma masalalari bo'yicha mustaqil qarorlarni qabul qilish vakolatini, shuningdek, soliq va bojxona imtiyozlarini berish hamda hududlararo tizimli joylashtirish kabi jihatlariga e'tibor qaratishni tavsiya etish mumkin.

Olingan tadqiqot natijalaridan va yuqoridagi fikr-mulohazalardan kelib chiqib, mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan maxsus iqtisodiy zonalarini boshqarish va ularni faoliyatini samarali yo'lga qo'yishga qaratilgan quyidagi taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Boshqaruvning ilmiy, nazariy va amaliy asoslarini yaratishga erishish.
2. Maxsus iqtisodiy zonalar faoliyatini boshqarishga qaratilgan ijtimoiy-psixologik yondashuvlarni ishlab chiqish.
3. Maxsus iqtisodiy zonalarda faoliyat yuritayotgan ishchi-xodimlarning mehnat unumdorligini oshirishga qaratilgan ijobiy xarakterdagi g'oyalar yaratish.
4. Talab va taklif asosida ishlab chiqarishning sifatini oshirish orqali sog'lom raqobatbardosh ijtimoiy-psixologik muhit yaratish.
5. Boshqaruv jarayonlarini takomillashtirishga qaratilgan ongli munosabatni shakllantirish.
6. Maxsus iqtisodiy zonalarining boshqaruv sub'yektlariga xos kreativlikni rivojlantirish orqali sog'lom ijtimoiy-psixologik muhitni yaratishni yo'lga qo'yish.
7. Boshqaruv jarayonini rivojlantirishga qaratilgan ijtimoiy-psixologik mexanizmlarni ishlab chiqish.
8. Tizimli tahlil asosida maxsus iqtisodiy zonalarining raqobatga bardoshlilik darajasini o'rganish va ishchi xodimlarning ishchanlik qobiliyatiga qarab faoliyat turlariga yo'naltirish.
9. Maxsus iqtisodiy zonalarining boshqaruv faoliyatini samaradorligini oshirishga qaratilgan ma'lumotlar bazasini shakllantirish.
10. Boshqaruv jarayonlarini tashkil etishda rivojlangan davlatlarning tajribalaridan foydalanishni yo'lga qo'yish orqali ish unumdorligini oshirish.

Yuqorida keltirib o'tilgan taklif va tavsiyalardan kelib chiqib xulosa qiladigan bo'lsak, maxsus iqtisodiy zonalarining faoliyatini boshqarish va samaradorligini oshirish kechiktirib bo'lmaydigan iqtisodiy, siyosiy hamda ijtimoiy-psixologik munosabatlarni o'z ichiga qamrab oladi.

Hozirgi zamonda iqtisodiy integratsiya jarayonlarining ahamiyatini ochib berishi mumkin bo'lgan ob'yekt bu albatta maxsus iqtisodiy zonalar hisoblanadi. Ushbu yo'nalishning samaradorligini belgilab beruvchi ijtimoiy-psixologik faoliyat bu boshqaruv faoliyati hisoblanadi. Shuning uchun ham to'g'ri va oqilona boshqaruv har qanday taraqqiyotning mazmundorligini belgilab beradi.

Adabiyotlar.

1. O' Sullivan, Arthur. *Economics: Principles in Action*. Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2003 – 471 bet. ISBN 978-0-13-063085-8.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Sh.M.Mirziyoyev Farmoni, 09.01.2024 yildagi PF-8-son.
3. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. <https://stat.edu.uz/>, lex.uz.

4. A.M.Shonazarov. Kasb psixologiyasi. “O‘quv qo‘llanma” – Samarqand. SamDU Nashr-matbaa markazi, 2023 yil, 337 bet.
5. A.M.Shonazarov. Yangi O‘zbekistonda umumta’lim tizimi rahbarlarining barqaror faoliyatini ta’minlashning psixologik asoslari. Ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashning sinergetik muammolari mavzusidagi respublika ilmiy-texnik anjumani materiallari (2023-yil 20-noyabr).
6. Akademik X.I.Ibraimov, A.M.Shonazarov. SOCIO-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF COMPETENT GENERAL EDUCATION SYSTEM LEADERS. «Science and innovation» xalqaro ilmiy jurnali Volume 2 Issue 12 Science and innovation international scientific journal volume 2 ISSUE 12 DECEMBER 2023 UIF-2022: 8.2 | ISSN: 2181-3337 | SCIENTISTS.UZ <https://doi.org/10.5281/zenodo.10364266>. 319-323.
7. A.M.Shonazarov. Ta’lim tizimi rahbarlarning ijtimoiy-psixologik kompetentligini shakllanishiga oid nazariy-metodologik yondashuvlar. ZAMONAVIY TA’LIM ILMIY-AMALIY JURNAL. №9 (130) 2023. ISSN 2181-6514.WWW.ITM.UZ. DOI: 10.34920/SO/VOL. 2023. ISSUE. 9.5
8. A.M.Shonazarov. Rahbar xodimning pedagoglar jamoasini boshqarishning psixologik xususiyatlari. Международный научно-образовательный электронный журнал «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №37 (том 4) (апрель, 2023). Дата выхода в свет:
9. A.M.Shonazarov. Zamonaviy rahbar kadrlarini tayyorlashning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. ISSN 2181-6883 “PEDAGOGIK MAHORAT” Ilmiy-nazariy va metodik jurnal № 10, SON (2023-yil, noyabr). 97-102 betlar.
10. A.M.Shonazarov. DEVELOPMENT OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL COMPETENCE OF SCHOOL PRINCIPALS OF THE GENERAL SECONDARY EDUCATION SYSTE. SCIENCE AND INNOVATION INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL VOLUME 1 ISSUE 8 UIF-2022: 8.2| ISSN: 2181-3337 «Science and innovation» xalqaro ilmiy jurnali. Volume 1 Issue 8 <https://doi.org/10.5281/zenodo.7424124>.

OILADA RASHK MUAMMOSI SHAKLLANISHINING PSIXOLOGIK OMILLARI

Ummatova Sitora Shavkatulloyevna
(Samarqand, Uzbekistan)

Annotatsiya. Maqolada psixologiya fanida rashk fenomenining ilmiy tahlil bo'yicha turlari va psixologik mohiyati yoritib berilgan. Rashkning asosi sifatida kognitiv, xulq-atvor, affektiv jihatlar; rashkning psixologik xususiyatlaridan emotsiya, ishonchsizlik psixologik holatlari; rashkning qisqa muddatli, hissiyot, uzoq muddatli, ehtiros, faol, passiv, azobli, reaksiyalishaklari va turlari bayon etilgan.

Tayanch tushunchalar: psixologiya, rashk, emotsiya, psixologik holat, ijtimoiy munosabatlar, rashkning psixologik xususiyatlari, ishonchsizlik, rashk mohiyati, rashkshakli, qisqa muddatli, uzoq muddatli, faol, passiv, rashkning asosi, kognitiv, xulq-atvor, affektiv.

Аннотация. В статье описана психологическая суть ревности и по научному анализу обоснована типология феномена ревности в психологии. Приведены виды ревности: короткая, долгосрочная, активная, пассивная; основы ревности: когнитивная, поведенческая, аффективная; психологические особенности ревности, как недоверие.

Ключевые слова: психология, ревност, эмоция, психологическое состояние, социальные отношения, психологические особенности ревности, недоверие, суть

ревности, виды ревности, короткая ревност, долгосрочная ревност, активная, пассивная, основа ревности, когнитивная, поведенческая, аффективная.

Annotation. *The article describes the psychological essence of jealousy and, based on scientific analysis, justifies the typology of the phenomenon of jealousy in psychology. Types of jealousy are given: short, long-term, active, passive; basics of jealousy: cognitive, behavioral, affective; psychological characteristics of jealousy as distrust.*

Keywords: *psychology, jealousy, emotion, psychological state, social relations, psychological characteristics of jealousy, distrust, the essence of jealousy, types of jealousy, short jealousy, long-term jealousy, active, passive, the basis of jealousy, cognitive, behavioral, affective.*

Bugungi kunda fanning rivojlanishida shaxslarning xar hil emotsional holatlarini belgilanib va u tahlil qilinmoqda, u shaxs faravonligi, hissiy muloqotlari, fikrlashi, ma'naviy, ahloq va boshqalarni o'z ichiga oladi.

Rashk fenomeni keng tarqalganiga qaramay, psixologiya fanida rashkning mohiyati, uning qonuniyatlari, determinantlari, turlari to'g'risida aniq tushuncha yo'q. Afsuski, psixologiyada rashk fenomeni, uning psixologik mexanizmi yaxshi o'rganilmagan. Rashkning har bir inson hayotiga ta'sirida qanday oqibatlariga olib kelishi, nima qilish mumkinligi haqidagi aniq manbalar yetarli emas. Rashk hissining paydo bo'lishi sabablari, uning oilalar barqarorligiga ta'siri masalalari tadqiqotchilar uchun dolzarb, ahamiyatli va o'rganilmagan mavzu bo'lgan.

Rashk hissi odamga salbiy ta'sir ko'rsatadigan ruhiy holat bo'lib, tajovuzkorlikni, xudbinlikka moyillikni keltirib chiqaradi. Shuningdek, rashk muammosi insonning qadri bilan bog'liq bo'lgan his-tuyg'ulari, turli munosabatlaridagi reaksiyalarini ifodalaydi.

Ayni paytda psixologiya fanida rashk, uning mexanizmlari, shakllari va inson hayotida bajaradigan vazifalari kabi muammolari, bu holatning nazariy, amaliyligini boy takomillashtirish, konkretlashtirish maqsadida tadqiqotlar olib borishga chorlaydi.

Qayd etish zarurki, xorij psixologiyasida shaxslararo ta'sir bilan bog'liq bo'lgan rashkning turli xil vaziyat va dinamik xususiyatlari ma'lum darajada o'rganilgan. Lekin O'zbekiston sharoitida rashk mustaqil psixologik hodisa sifatida hanuzgacha ilmiy tadqiq etilmagan.

Ilm-fanning turli sohalarida rashk fenomenining mavjud bo'lish sharti sifatida faoliyatda g'ayrat-shijoat; o'zaro munosabatda bir kishining boshqasini bo'ysundirish istagi sifatida (otona, turmush o'rtog'i, farzandlari va boshqalar munosabatlarida) ijtimoiy munosabatlar va real hayotda mavjud. Shuningdek, rashk odamda boshqa odamga nisbatan o'z mulki sifatida egalik qilishni ham namoyon qiladi.

Qayd etish kerakki, rashk hissini o'zida kechirayotgan odamda aldanish va yolg'iz qolish qo'rquvi, hiyonat qo'rquvi kabilar birdaniga yuzaga keladi, shunga mos fobiyalar kelib chiqadi. Natijada keskin reaksiyalar sifatida rashkchilar o'zlarini, his-tuyg'ulari va hatti-harakatlari ustidan nazoratni yo'qotishadi.

Rashkning xavfli tomoni shundaki, u insonning hissiy va fiziologik holatiga ta'sir ko'rsatadi. Natijada ko'plab psixosomatik kasalliklarni keltirib chiqaradi. Rashk fenomeni insonning nafaqat psixologik, balki bioenergetik holati bilan bog'liq ravishda izohlanadi. Shu bois rashk fenomenini izohlashda turlicha yondashuvni ko'ramiz: «Rashk - bu o'z ta'sirini yo'qotishdan qo'rqish. Rashk qo'rqoqlikka o'xshaydi. Bu muhabbat borligini isbotlaydigan yuksak tuyg'u emas, balki o'z kuchiga bo'lgan ishonchning doimiy yetishmasligi qo'rquvi. Rashk - bu o'z kuchsizligini ongsiz ravishda aks ettirish hissidir».

An'anaviy tarzda rashk hissi sevgi-muhabbat tushunchasi bilan bog'liq tarzda talqin qilinadi. Rashk va sevgi o'rtasidagi bog'liqlikni odamning egalik qilish istagi bo'lgan ob'ektiga nisbatan shubhali munosabati, uning sadoqati yoki uning xiyonati to'g'risida alamli shubhasi, rashk fenomenini namoyon etishda emotsional munosabatlarning affektiv tomoniga e'tibor berilishi tasdiqlaydi.

Rashk fenomeni namoyon bo'lishida sevgining ta'siri inkor etish noo'rin va u eng birlamchi kuch vazifasini bajarishi quyidagicha izohlanadi: «Sevgi - bu insonda ta'sirchan kuch, inson va uning o'rtoqlari o'rtasidagi to'siqni yo'q qiladigan kuch, uni boshqalar bilan birlashtiradigan va yolg'izlik va begonalik tuyg'usini yengishga yordam beradigan va shu bilan birga uning qolishiga imkon beruvchi kuchdir» .

«Sevgi bu insonga nisbatan axloqiy munosabatdir. Bu ma'lum bir kishining inson uchun boshqasi uchun mavjudligini tasdiqlash vazifasini bajaradi. Sevilish degani atrofda qilarning eng muhimi uchun boshqasi uchun bo'lish demakdir» .

Shu o'rinda badiiy adabiyot ijtimoiy hayotni ifodalagani tufayli o'zbek klassik adabiyotida ko'plab asarlar, jumladan, Abdulla Qodiriyning «O'tgan kunlar» romanida Zaynabning Otabek-Kumushbibilar munosabatiga nisbatan rashk hissi; «Mehrobdan chayon» asaridagi Anvar Mirzoga nisbatan saroy nozirlari tomonidan ko'rsatiladigan rashk hislari hasad, adovat, ko'rolmaslik, nafrat sifatida namoyon bo'lishi kuzatiladi.

Rashk, o'ziga xos tashvish shakli deb tasniflangan har qanday hissiy holat singari, yaqin kishining mehriga ishonch yetishmasligidan kelib chiqadi. Rashkni izohlashda uning uchinchi shaxsga, raqobatchiga qaratilgani va sevgi ob'ekti muammosi sifatida qabul qilinishi kabi yondashuv ham mavjud.

Rashk fenomenini psixologik mohiyatini tushuntirishda M.Midning rashk hissi haqidagi fikrlari esa sevgi bilan taqqoslanadi, ya'ni: rashk insondagi sevgi darajasini ko'rsatadigan barometr emas, balki sevgisidan shubhaga borish, hadiksirash, ishonchsizlik deb qaraydi. Xuddi shunday nuqtai nazarni O.Fenixel ham qo'llab-quvvatlagan. Uning fikriga ko'ra, rashkchi odamlar sevishtga qodir bo'lish-bo'lmasligidan qat'iy nazar, sevmagan insonga ham, hatto nafratlanadigan kishiga ham rashkini namoyon qilishi mumkin.

Insonning rashk hissi va sevgi-muhabbati o'rtasidagi teskari korrelyatsiya mavjud ekanligi, ya'ni: odam qanchalik rashkchi bo'lsa, uning sevisht ehtimoli kamroq bo'lishi uqtiriladi. Bizning nazarimizda, shu bois rashkni ilmiy tadqiq etish masalasida darhol biror fikrni ifodalash bahs-munozaraga sabab bo'lishi ham mumkin, chunki rashk fenomenini o'rganish qiyin masaladir.

Shunga ko'ra, odamga nisbatan rashk qilish bu nimadir biron bir joyda o'zgarib borayotganligi: sherik bilan munosabatlarda shaxsning o'zi rashk tuyg'usini tushunmasligi va bilmaganligini ko'rsatadi.

Bundan ko'rinadiki, rashk hissi inson uchun rad etilish qo'rquvidir. Rashk hissi o'zini baholashda, yaqin munosabatlarda ishonchli-ishonchsiz, shubhali munosabatlarda namoyon bo'ladi. Rashk muammosini o'rgangan tadqiqotchilar bunday ikki xil munosabatlarni ambivalent sifatida talqin etishadi, hatto rashk narsa yoki kimgadir egalik qilish qobiliyati kabi his etiladigan emotsiyalar majmuasi sifatida tavsiflanadi .

Rashk qo'rquv va g'azab kabi asosiy hissiyotlarni uyg'otadi. Sevgi va u bilan bog'liq bo'lgan hamma narsani yo'qotish ehtimoli odamda qo'rquvni keltirib chiqaradi. Sevgi, boshqa narsalar qatori, xavfsizlik hissi degan ma'noni anglatadi. Rashk fenomenida g'azab tuyg'usi ham ifodalanadi. Agar inson yaqin kishisi bilan bo'lgan munosabatlardagi pozitsiyasini saqlab qolishni istasa-yu, lekin, uning bu istagi besamar bo'lsa, bu o'z-o'zidan rashkchi insonda ichki norozilikni yuzaga keltiradi, g'azabga aylanadi.

Rashk hissidan ko'ra uning asorati masalasida fikrlab ish tutish muhimligi, jumladan, «rashkdan ko'ra odamlarning hatti-harakatlarida iz qoldiradigan og'riqli ruhiy holatni nomlash mumkin emas» ekanligi, bizning nazarimizda, bu his inson psixologiyasiga ta'sir ko'rsatuvchi keskin va jarohatli hodisa ekanligini asoslaydi.

Rashk fenomeni inson emotsional sohasi bilan bog'liq ravishda undagi agressiya, o'ziga va boshqalarga nisbatan norozilik, xavotir ko'rinishlarida ham o'zini namoyon etadi. Shuning uchun bo'lsa kerak, jahon klassikasining namoyondasi Vilyam Shekspir rashkni «yashil ko'zli yirtqich hayvon» deb ta'riflagani hamda o'z pesalarida turli «qiyofalarda» namoyon bo'lishini ko'rsatgani barchaga ayondir.

O'tgan asrda, ayol jamiyat va oilaning teng huquqli a'zosi sifatida e'tirof etilganidan keyin hatto rashk tuyg'usiga nisbatan: rashk - bu «g'ayritabiiy tuyg'u», «o'tmish qoldig'i» kabi fikrlar paydo bo'ldi. Shunga qaramay, rashk ijtimoiy hayotda erkaklar va ayollar, bolalar va o'spirinlar orasida ko'proq uchraydi va uning o'ta jiddiy oqibatlari hanuzgacha kuzatilmoqda. Jamoatchilik fikri rashk qiluvchi odamlarga hamdardlik bildiradi va hatto qonunda rashk shaxsga nisbatan og'ir jinoyatlar uchun «yumshatuvchi holat» deb hisoblanadi.

Rashk ma'lum bir yosh davrida o'zini to'liq namoyon etadi. Rashk o'spirinlik davrida tez-tez va keskin namoyon bo'ladi. Bu, asosan, hozirgi paytda yoshlar ma'lum bir nomukammallik, yetuklik, ma'lum bir to'liqsizlikni his qilishlari bilan bog'liq. O'z-o'zini ta'minlash va tajriba tuyg'usini shakllantirish bilan rashkning kuchi va zo'ravonligi pasayadi.

Rashk tuyg'usi bilan yanada kuchli va chuqurroq tuyg'ularni egallashda rashkning mohiyatini bilish muhim rol o'ynaydi, ya'ni, xiyonat qilish, aldash, tegishli hatti-harakatni kutib olish uchun ichki tayyorlik. Rashkchi o'spirinlik davrida, o'spirin ota-onasi va do'stlarining xiyonatiga guvoh bo'lishiga to'g'ri kelishi mumkin. Bunday munosabat, agar inson boshqa odamlarga ishonchsizlik ruhida tarbiyalangan bo'lsa paydo bo'ladi.

Tadqiqotlarda ko'pincha oila a'zolaridan qaysidir biri rashkchi ekanligi qayd etiladi. Bu borada ota-onalarning farzandlariga nisbatan tanlovchanlik munosabati, birini ikkinchisini oldida maqtashi, afzalligini ko'rsatishi shunday psixologik xolatni yuzaga keltiradi.

Yoshi katta, oila qurganlarda esa juftining boshqa odam bilan iltifotli suhbatda bo'lishi o'zaro munosabatlarda xavf tug'dirishi sifatida qaraladi. Rashk ijtimoiy munosabatlarga ta'sir ko'rsatadi: turmush o'rtoqlar orasida munosabatlarning yomonlashuviga, biznesdagi sheriklarning ishlarini to'xtatishiga olib keladi, turmush o'rtoqlardan birining hamda ota-onaning yoki boshqa oila a'zolarining rashki tufayli oilalar buziladi. Shu tarzda rashk hissi g'azab, rad etish, eng yaqin do'stlar o'rtasidagi munosabatlarning uzilishiga ham olib keladi.

Rashkning psixologik tabiatiga ko'ra ushbu ko'rinishlari mavjud: odamlarga, yutuqlarga, buyum-narsalarga. Masalan, mehnat jamoasida ba'zi xodimlarning mavqei, obro'si, tashqi ko'rinishiga; ba'zilarining jihozlari, buyumlari bo'lgan avtomashinalari va h.k.larning mavjudligi va boshqalar tarzida. Bularning barcha ko'rinishlari xasad, ko'rolmaslik kabi illatlarni yuzaga keltiradi.

Har bir insonning rashkga bo'lgan munosabati esa uning hissiyotlari, kayfiyatlari va istaklarida aks etadi va o'rnatiladi. Buning psixologik mexanizmi shaxsning xulqida konativ tomon deb tushuntiriladi. Rashkning namoyon bo'lishi shaxs his-tuyg'ularida aks etishi – affektiv tomonni bildiradi.

Rashk fenomenini o'rganishga ijtimoiy talab mavjud bo'lishiga qaramay, yaqin vaqtgacha rashkga nisbatan ikkinchi darajali, ahamiyatsiz sifatida qarash shakllangan, hatto kasallik alomati sifatida qarashga, shu orqali bu hisni patopsixologik va tibbiyotga tegishli fenomen deb talqin qilishni aks ettiradi

Rashk muammosini ijtimoiy munosabatlar tizimida yuzaga keladigan hodisa sifatida qarash ham mavjud [26;141-b.]. Bunday yondashuv tufayli rashkka beriladigan ta'rif turlicha bo'ladi. Masalan, «rashk biror shaxsga nisbatan kuzatilsa, uning psixologik mohiyati shaxslararo munosabat bilan izohlanadi». Rashk «shaxslararo munosabatlarning turli jihatlarini aks ettiradi va tartibga soladi»; «rashk - odamning yaqin kishisiga nisbatan shubhali munosabati, uning sadoqatiga shubha bilan qarash yoki uning xiyonatini bilish bilan bog'liqligi»¹ deb izohlanishi misol bo'la oladi. Rashk fenomenini tushuntirishda shaxslararo munosabatlarda uchlik yuzaga kelishi muqarrar ekanligi ham izohlanadi: qaerda rashk qiladigan kishi bo'lgan joyda, uchlik yuzaga keladi: birinchisi rashkchi, ikkinchisi rashkchi, uchinchisi ular rashk qilgan kishi(lar). Demak, rashk barcha kishilarda u yoki bu ko'rinishda bo'ladi, degan xulosa yuzaga keladi.

G'arb psixologiyasida rashk faqat ikki kishi o'rtasidagi emas, balki jamoatchilik bo'lgan to'rtinchi tomonga xos munosabat ekanligi asoslaniladi. Ya'ni, sherik va raqib o'rtasidagi

¹Муздыбаев, К. Психология зависти и ревности // Психологический журнал. 1996. - Т. 18, № 6. — С. 3-37.

munosabatlarning qanday kechishi va rivojlanayotganiga doimo qiziqadigan to'rtinchi tomon, ya'ni - jamoatchilikni qo'shish zarur ekanligi berilgan: «Rashk hissi shaxsiy ehtiros bilan istagan narsasiga ega bo'lmaganda paydo bo'ladi va rashk hissi, raqib borligi sababli, shaxs bor narsasini yo'qotishdan qo'rqadi va o'zi uchun muhim bo'lgan narsada paydo bo'ladi»

Rashkning namoyon bo'lishi sevgi, do'stlik, kasbiy faoliyat, shaxslararo munosabatlardan tashqari boshqa ijtimoiy sohalarida kuzatiladi. Ammo biz nikoh-oila munosabatlarida rashk fenomenining yuqori darajada aktuallashuvini kuzatamiz. Buning sababi shundaki, rashk hissi insonning yorqin tuyg'ularidan biri - muhabbatga hamroh bo'ladi

Rashkning psixologik xarakteristikasi shaxs e'tiqodi, g'oyasi, tuyg'ularida va ayniqsa, his-tuyg'uni boshqa odamga nisbatan o'ziga tegishli deb hisoblashida paydo bo'ladi. Natijada odam doimo depressiya holatida yashashi va shubhaga berilishi muqarrarligi asoslaniladi

Bizning nazarimizda, rashkning psixologik fenomen haqidagi xorij, MDH olimlarining yuqoridagi fikrlaridan ko'rinadiki, bu tuyg'uni tushuntirishda qarama-qarshi tushunchalar: rashkni qo'rquv, g'azab, o'ziga ishonmaslik kabi holatlar bilan uzviy bog'liqda ifodalash xosdir. Bunday yondashuv esa shaxsning o'z hayotida kelajakda xiyonatga duch kelishiga bo'lgan qo'rquv, shaxslararo munosabatlar haqidagi noto'g'ri qarashlar, ishonchsizlik yuzaga kelishiga zamin yaratadi.

Inson psixologiyasi va mohiyati nafaqat uning faoliyatining tabiati, mavhum fikrlash yoki boshqalarni fidokorona sevish qobiliyatida namoyon bo'ladi. Insonning tabiatida vayron qiluvchi va hatto o'zini yo'q qiladigan xarakter: hasad, rashk, qasos, shuhratparastlik va boshqalar mavjud. Bundan tashqari, bir tomondan, fazilatlar va qadriyatlar o'rtasida, yomonliklar va buzuvchiliklar o'rtasida, boshqa tomondan, qat'iy belgilangan, bir marta va umuman o'rnatilgan axloqiy chegaralar mavjud emas. Ko'pincha ular shu qadar chambarchas bog'langanki, mag'rurlikni behudalikdan yoki sevgini rashkdan ajratib bo'lmaydi.

Psixologiya, etika, qoida tariqasida, ijobiy axloqiy tushunchalarga: erkinlik, adolat, javobgarlik, rahm-shafqatga qaratilgan. Kamdan-kam holatlardan tashqari, axloqiy yovuzlikning o'ziga xos namoyon bo'lishi muammosi tadqiqotning diqqat markazida qolmaydi yoki axloqiy me'yordan ahamiyatsiz narsa sifatida tavsiflanadi va shu tariqa ko'pincha haqiqatdan ajralgan odamning va uning harakatlarining bir tomonlama idealizatsiya qilingan qiyofasini aks ettiradi.

Bu hissiyotning insonning haqiqiy, kundalik hayotidagi shubhasiz ahamiyatiga qaramay, rashkhissi mavzusiga bo'lgan aniq qiziqish etarlicha rivojlanmagan muammolar sirasiga kiradi. Shu bilan birga, ushbu hodisani inson tabiatining eng xarakterli ontologik belgilaridan biri sifatida yaxlit ko'rib chiqish bizga jamiyatdagi turli munosabatlar makonini va individual xususiyatlarni yanada to'liq va to'g'ri tarzda tasvirlashga imkon beradi.

Shunday qilib, rashk fenomeni birinchi navbatda, uning universal va madaniy universal xususiyati bilan belgilanadi, bu esa insonning ko'p qirrali va qarama-qarshi tabiatini yaxlit tushunchaga ega bo'lishga imkon beradi.

Inson tabiatining namoyon bo'lishi sifatida rashkni o'rganishning dolzarbligini uning psixologik jihatdan asoslashning uni muayyan vaziyatlarda ko'rib chiqish bilan to'ldiriladi. Rashkinsonning turli vaziyatiga binoan o'zgaradi, ma'lum bir davrning qadriyatlari, urf-odatlar va holatiga qarab xarakterini o'zgartiradi. Bu tushunchada, rashkning turlarini va unga bo'lgan munosabatni o'rganish - uni to'liq rad etishdan tortib to tan olishgacha - ma'lum bir davrni uning asosiy insoniy xususiyatlari nuqtai nazaridan tavsiflashga imkon beradi. Rashk fenomenini kelib chiqishi va rivojlanishi psixologik nuqtai nazaridan alohida e'tibor qaratish maqsadlidir.

Ta'kidlash joizki, rashkning turli ko'rinishlariga qiziqish, qoida tariqasida, turli hodisalari bilan birga keladi. Inson odob-axloqdagi salbiy hodisalarning yaxlit va ob'ektiv manzarasini yoki aksincha, inson tabiatining barcha ko'rinishlarini noyob salbiy va o'ziga xizmat qilish sifatida talqin qilish mumkin.

Shunday qilib, rashk fenomeni, uning sabablari va oqibatlarini, insonning tizimidagi o'rnini va ijtimoiy munosabatlarni insonparvarlik va dehumanizatsiya qilishga ta'sirini

tushunishni talab qiladi. Jamiyat rashkning mohiyatini tushunishi, uning namoyon bo'lishini tan olishi, o'zini to'g'ri anglashi kerak.

Muammoning qay darajada rivojlanganligi. Rashk haqidagi asosiy g'oyalar qadimgi davrlarda shakllangan. Sokrat rashkda murakkab va qarama-qarshi hissiy tuyg'uni, "azob va zavq aralashmasini" ko'radi [1, 54 b.]. Bu qaytarib bo'lmaydigan er-xotinlik, rashkning noaniqligi, uning yovuzlik va yaxshilik bilan genetik aloqasi keyinchalik Platon va Aristotel tomonidan qayd etilgan. Xitoyning Zeno, Epictetus nazariyalari orasida boshqacha an'analar mavjud bo'lib, ular ehtirolarni beparvolik, bema'nilik va aralashish deb e'lon qilishdi.

O'rta asrlar va Uyg'onish davrida birinchi urf dominant rivojlanadi va rashk ko'p jihatdan noaniq hodisa sifatida qabul qilindi. Avliyo Avgustin, Tomas Akvinas va undan keyingi J.Bruno, Rotterdamlilik Erazmus, M. Montaign va boshqalar uchun rashk, birinchi navbatda, muhabbat bilan bog'liq (keng ma'noda tushuniladi) tasvirlangan va ko'p e'lon qilinmagan.

Yangi asrning G'arbiy Evropa mutafakkirlari asarlarida rashkning turli xil talqinlarining keng ko'lami: F. de Laroshfuko, B. Paskal, R. Dekart, B. Spinoza, T. Xobbes, B. Mandevil, S. Monteskyu, K. Xelvetius, D. Xum, I. Kant va boshqalar ushbu hodisaning tahlili berilgan joyda, uning namoyon bo'lishi shakllari va tadqiq qilish imkoniyati ko'rib chiqiladi; Shuningdek, "rashk" tushunchasining ba'zi o'ziga xos xususiyatlari ta'kidlangan. Ushbu bosqichning asosiy tendentsiyasi rashkning asotsial, irratsional ta'sir sifatida talqin qilinishi va ong yordamida ikkinchisini cheklash qaratilgan chaqiruvdir.

XIX-XX asrlardagi G'arbiy Evropa irratsionalizm vakillari ayniqsa rashkga, birinchi navbatda, A.Shopenhauerga, uni jinsiy muhabbatning metafizikasi bilan bog'liq holda o'rgangan va F.Nitsshe, u rashkni shunday murakkab ijtimoiy-psixologik fenomenning jihatlari kabilarni kengroq yozishgan. Rashkning paydo bo'lishining psixologik mexanizmlari psixoanaliz falsafasida o'rganilgan 3. Freyd, K.G. Jung, E. Fromm va boshqalar. Bu hisning ekzistensial xususiyatlarini S. Kierkegaard, J.P. Sartre, A. Kamus, X. Ortega y Gasset, K. Jaspers, rashkning ba'zi bir paradoksal va ambivalent ma'nolarini J. Baudrillard, J. Derrida, J. Deleuze, F. Guattari tomonidan ochib berilgan.

Rashk haqidagi alohida kuzatishlar J.Rawls, V. Frankl, shuningdek, A. Maslou, C. Rojers ishlarida ham mavjud.Hatto rus falsafaiy asarlarida rashk muammolari F. Dostoevskiy, J.L.Tolstoy, I. Ilyin, Vl. Soloviev, S. Bulgakov. Bu hissiyotning ijobiy xususiyatini ta'kidlaganlar. Zamonaviy psixologiyada rashk fenomenini A.Huseynov, R. Apresyan, O. Drobnitskiy, A. Sogomonov, M. Epstein asarlari kontekstida ham tushuntirish mumkin.Rashkning namoyon bo'lish shakli sifatida uslubiy va nazariy shart-sharoitlar belgilangan.

Shunisi e'tiborga loyiqki, ushbu mutafakkirlarning barchasi uchun rashk muammosi katta ahamiyatga ega emas va faqat boshqa muammolar - hislar, sevgi, yomonliklar, munosabatlar va boshqalar bilan bog'liq bo'lgan.

G. Klanton, C. Kristianon, A. Payn va boshqalarning rashkga oid xorijiy tadqiqotlari ham asosan psixologik va ijtimoiy-antropologik yo'nalishga ega [1, 2, 3,4].

Umuman olganda, rashkni insondagi ichki yovuzlikning namoyon bo'lishining o'ziga xos shakli sifatida tahlil bilan bog'liq bo'lganligini tan olishimiz kerak. Rashk fenomeni an'anaviy ravishda uni tushunishga nazariy yondoshishda qarama-qarshiliklarni keltirib chiqardi. Nazariy yondashuvlarning xilma-xilligi rashk fenomenining noaniqligi bilan izohlanadi. Shunga qaramay, tadqiqotning metodologik asosi sifatida ushbu asosiy usullari va yondashuvlarini: rashkning mohiyati to'g'risida mutafakkirlarning qarashlarini tahlil qilish; turli xil an'analar kontekstida rashkning psixologik xususiyatlarini aniqlash;rashk fenomenining kelib chiqishi, dinamikasi va xususiyatlarini aniqlashg; rashkning ichki qarama-qarshi tabiati va evolyutsion bosqichlarini aniqlashg mumkin.

Tadqiqotimizning nazariy asosini A.Huseynov, R. Apresyan, O. Drobnitskiy, A. Sogomonov, M. Epstein, A. Skrypnikning g'oyalari keng qo'llaniladi va turli ko'rinishlarining o'ziga xos xususiyatlarini tushunish uchun sotsiologik va psixologik omillarni hisobga olish zarurligiyb bilish kerak.

Tadqiqotda rashkning psixologik xususiyatlari, insoniy munosabatlarda birinchi marta rashk fenomeni keng qamrovli psixologik va ilmiy tahlilini olib borishbu albatta psixologiya fanining emotional munosabatlarni ilmiy tadqiq etish ishiga hissa deb qarash mumkin.

Demak, rashk fenomeni ilmiy adabiyotlarga asoslanib qadimiy tarixda ijtimoiy kelib chiqishini kuzatsak, u yovuzlik shakli sifatida yuzaga kelganligi aniqlandi; ilmiy nuqta nazardan rashkning roli o'rganilib, uning shaxsning axloqi, ijtimoiy aloqalari va oilaviy munosabatlariga ta'siri shubhasiz ekanligi ko'rinadi; rashk fenomenining asosiy turlari va namoyon bo'lishini, rashkning batafsil tipologiyasini bilishni talab etadi.

Tadqiqotimizda emotional kategoriya sifatida rashk - bu kimningdir ishonchsizligi haqidagi qo'rquvni aks ettiradigan tuyg'u, uning asosi sifatida munosabatlarning buzilishi, o'zini past baholashiva shaxsning buzilgan hissiyotlari, shaxslararo munosabatlar darajasida intim-shaxsiy va ijtimoiy-kommunikativ jihatdan namoyon bo'ladigan va hukm qilingan harakatlarga olib keladigan psixologik holatni tushunamiz.

Rashk - bu psixologik va ijtimoiy sohaning boshqa hodisalari bilan chambarchas va o'zaro bog'liq bo'lgan ambivalent hodisa. Rashk tushunchasi mutanosib ravishda insonning ijtimoiy roli, ijtimoiy munosabatlari tizimida, ayniqsa, faoliyati, oilasida namoyon bo'ladigan xususiyatlari kontekstida uzviy bog'langandir.

Rashkda kuzatiladigan kommunikatsion aloqalarning buzilishi shaxsning qadr-qimmati kabi asosiy insoniy tamoyillarga ta'sir qiladi. Haqiqiy sevgi rashk bilan bog'liq emas. Shunday qilib, chinakam sevgi rashkning salbiy ko'rinishlarini yengishda asosiy omil bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Rashkning o'ziga xos namoyon bo'lishini ko'rib chiqish uning turlarini tasniflashga imkon beradi. Erotik va ijtimoiy-madaniy rashkning ikki asosiy turi sifatida tan olinadi. Bu erotik rashkning o'ziga xos intensivligi bilan rashkning mag'rur shakli bo'lib, butun voqea aktuallashadi va namoyon bo'ladi.

Rashk muammosi bo'yicha falsafiy, ijtimoiy va ijtimoiy-psixologik adabiyotlardan ma'lum bo'ldiki, mazkur muammoni psixologiya, falsafa, etika va boshqa ijtimoiy fanlar bo'yicha uygunlashtirgan holda insonlarga tushuntirish ko'plab nizolarni oldini olish hamda nizolarni bartaraf etishga yordam berishi, bu orqali jamoa, oilalarni muhitini soglomlashtirishga muvaffaq bo'linadi.

Ijtimoiy munosabatlarning ta'sirli holatlariva rashkning halokatli namoyon bo'lishiga hissa qo'shadigan muammo alohida ahamiyatga ega. Rashkning ilmiy vaamaliy tahlili ushbu muammoning sabablarini tushunish va ushbu hodisani shaxsning ma'naviy o'sishiga va uning ijtimoiy moslashuviga hissa qo'shadigan konstruktiv tarzda yo'naltirishga imkon berishi mumkin.

Rashk hissiyot sohasining ko'p qirrali hodisasi bo'lib, u bir qator rollarni ifodalaydi. Rashkni hissiyot rolida ham, qisqa muddatli va o'tkir tajriba sifatida ham, hissiyot rolida ham, uzoq muddatli munosabat sifatida ham, inson ongini to'liq o'zlashtiradigan ehtiros rolida ham ko'rib chiqilishi mumkin degan xulosaga keldik. Shaxsning intellektual funktsiyalariva xatti-harakatlarining adekvatliligi yo'qolganholda, rashkzararli, havfli ongni boshqarib bo'lmaydigan darajasiga yetib qoladi.

Psixologik va hissiy kategoriya sifatida rashkning asosini kognitiv, xulq-atvor va affektiv jihatlar tashkil etadi: shaxsning buzilgan his-tuyg'ulari, sub'ekt va sub'ekt-ob'ekt munosabatlarining pastdarajasiva ijtimoiy-kommunikativ jihatda buzilishi yoki konstruktiv pozitsiyaga olib keladi va muayyan vaziyatda sub'ektning harakatlarini ifodalaydi.

Shunday qilib, rashk tushunchasi o'zgarishsiz qolmadi. Rashkning namoyon bo'lishi nafaqat erotik sohalarda, balki nikoh va jinsiy munosabatlar ko'rib chiqiladigan sohalarda cheklanib qolmay, balki insonning barcha intilishlarining ijtimoiy xilma-xilligi: kasbidan, sevimli mashg'ulotlaridan, jinsdan tashqari oila va do'stlikdan tortib, ilm-fan, san'at va siyosatgacha va hokazo. Ammo biz nikoh va oila munosabatlarida rashk fenomenining eng katta aktuallashishini kuzatmoqdamiz, ya'ni, eng xarakterli tomoni jinsiy (erotik) rashkdir.

Buning sababi shundaki, u juda og'ir azoblarni keltirib chiqaradi va insonning eng yorqin tuyg'ularidan biri - sevgiga hamroh bo'ladi.

Tadqiqot mavzusida his-tuygular bilan bog'liq bo'lgan hodisalarning o'zgarishi, nikoh va ota-onaning hissiyotlari va majburiyatlari kabi asosiy ijtimoiy tushunchalarga individual qarashning o'ziga xos yondoshuvi bilan izohlanadi. Shuning uchun jamiyat uchun universal narsa, odamlar raqib bilan munosabatlarni ularning shahslararo munosabatlarga tahdid soluvchi hodisa sifatida ko'rib chiqa olishidir.

Hissiyotlar ijtimoiy xarakterga ega bo'lgan muayyan vaziyatlar bilan bog'liq. Odamlar ma'lum darajada turli xil munosabatlarda bo'lishadi. Biroq, odamlarda o'zaro munosabatlarning namoyon bo'lish usullari ularning ijtimoiylashishi bilan belgilanadi, bu o'z-o'zini anglash darajasi, shaxsning ma'naviy yaxshilanishi, axloqiy munosabat, qadriyatlarining shakllanishiga bog'liq.

Aniqlanishicha, rashkning mohiyati shaxsda har qanday muhim yaxshilikni yo'qotish xavfi bilan ifodalanadigan, bu yaxshilikni, muhabbatni, do'stlikni saqlash, saqlab qolish istagi bilan birlashtirilgan egalik hissi bo'lgan egoistik xususiyat sifatida belgilanadi, yoki ustuvorlikni yo'qotishdan umidsizlik (noqulaylik). Ushbu jihatdan, rashk antisosyal harakatlarga sabab bo'lishi mumkin.

Psixologik nuqtai nazardan, munosabatlardagi salbiy ta'sirlarning sababi aloqa buzilishi, shuningdek, aks ettiruvchi daqiqalarning yo'qligi, o'z-o'zini rivojlantirish va takomillashtirishni xohlamaslikdir. Rashkdan faqat o'z maqsadlariga erishish vositasi sifatida foydalanish printsipiga asoslangan kommunikativ strategiya, munosabatlardagi sherik manipulyatsiya, bosim va boshqalarga duch kelishi mumkin bo'lgan ob'ekt sifatida taqdim etilishiga olib keladi. Rashk ikkinchi tomonni o'ziga bo'ysundiradi, uni erkinlik va o'ziga xoslik huquqidan mahrum qiladi. Shu bilan birga, u insonning ongini buzadi, sevgini hukmronlik va egalik uchun kurashga aylantiradi.

Bunday munosabatlar faqat chinakam muhabbatda mumkin, bu erda yaqinlikning ma'naviy yadrosi mavjud, u erda sevgi yuqori qadriyatlarni takrorlash sifatida namoyon bo'ladi. Boshqalar bilan kelishish, his-tuyg'ular va harakatlar, his-tuyg'ular va so'zlar, boshqa odamlar bilan munosabatlarni o'rnatish qobiliyati odamga "ziddiyatli, inqirozli vaziyatlardan" eng yaxshi yo'lni topishga imkon beradi, bu, albatta, rashkning oldingi holatini o'z ichiga oladi.

Rashk, boshqa odamlar uning mulki emasligini anglash bilan tenglashtiriladi, ya'ni ularning tanlash erkinligi, harakatlari, fikrlari, his-tuyg'ulari va xatti-harakatlari mustaqil shaxslarga tegishli ekanliklarini tan olish va qabul qilish orqali anglanadi. Birinchidan, o'zini ahamiyatini oshirish, mustaqil shaxs bo'lishi, o'zini rivojlantirish, o'zining kimligini qabul qilish, o'zini sevishiva hurmat qilishini talab etadi. O'ziga nisbatan to'g'ri munosabat orqali odam atrofdagi dunyoga va uning atrofidagi odamlarga munosabatni rivojlantirishga erishadi.

Shunday qilib, rashk insonning qadr-qimmati, o'ziga xosligi, anglash tushunchasi sifatida namoyon bo'ladi. Rashkning sevgi, oilaviy munosabatlar, sadoqat kabilar bilan bogliqligi aniqlash zarur.

Rashkning ijtimoiy-madaniy ko'rinishlarini ko'rib chiqish axloqiy tahlil uchun ahamiyatli emas, chunki bu ijtimoiy axloqni turli darajalarda va turli xil sharoitlarda va boshqa his-tuyg'ular bilan bog'liq holda namoyon etish imkonini beradi.

Inson tarbiyasining yuqori yoki past darajasi, bu o'z-o'zini anglash darajasiga ta'sir qiladi, shuningdek, rashk tuyg'usiga o'ziga xos ta'sir ko'rsatadi. Bu borada bir qator mutafakkirlarning yuqori darajadagi tarbiya, o'zini boshqarish qoidalarini biladigan odamlar o'z ehtirolari ustidan hukmronlik qilishlari mumkinligini ta'kidlaydilar. Odamlarga hurmat va har bir odamda yaxshi sifatlarini topa olishiga ishonch, o'z harakatlaringiz uchun javobgarlik qobiliyati, etarli darajada o'zini hurmat qilish, saxiylik, minnatdor bo'lish qobiliyati - bular rashkni boshqarishga imkon beradigan fazilatlaridir.

Umumlashtirilgan shaklda rashkni ob'ektga yo'naltiradigan hulq-atvori sifatida tasniflash mumkin. Bu borada shahsdagi rashkijtimoiy rollariga qarab ko'rib chiqiladi. Ya'ni, u turmush o'rtog'i, sevgan inson, shuningdek ota yoki onasi, singlisi yoki ukasi, sherigi yoki xodimi va

boshqalar kabi harakat qilishi mumkin. Shunga o'xshash nuqtai nazardan rashkni o'rganib, xavf ostiga qo'yiladigan munosabatlarning o'zini tartibga solish xususiyatlariga qarab uning turli xil o'zgarishlarini ajratib ko'rsatish mumkin. Shubhasiz, oila va nikoh, kasbiy etika, biznes etikasi va boshqalarda aks ettirilgan munosabatlarning turli xil ko'rinishlari uchun psixologik tartibga soluvchilar mavjud. Har bir holatda, rashkning salbiy ko'rinishlarini minimallashtirish bo'yicha tavsiyalar berishda munosabatlar doirasini hisobga olish kerak.

Rashkga bog'liq ravishda tasniflash uchun ijtimoiy-demografik belgilarini ajratish ham mumkin: yosh (bolalikdagi rashk, balog'at yoshida va keksa yoshdagi rashkda ba'zi xususiyatlar mavjud) va jins xususiyatlariga ko'ra belgilanadi. Shuningdek, rashkning turlarini uning vayron qiluvchi poydevorlari yo'nalishi bo'yicha - o'z-o'ziga qarab ajratish taklif etiladi. Shu munosabat bilan rashkning faol, passiv, azobli shakllari mavjud. Birinchi holda, rashk tajovuzkorlik, zo'ravonlik moyilligi, adovat nuqtai nazaridan ko'rib chiqiladi; ikkinchidan - qo'rqqulik bilan bog'liq o'z-o'zini yo'q qiladigan tuyg'u, tashqi sharoitlarni engish uchun ichki kuchning etishmasligi, o'z ahamiyatsizligini anglash va boshqalar. Haddan tashqari ko'rinishlarda, rashkning turlarini o'ziga hos ijtimoiy me'yorlarni inkor etish mumkin bo'ladi.

Shunga ko'ra, rashk ushbu turlarga: normal va patologikga ajratiladi. Normal turi reaksiyalar vaziyatni baholashning adekvatligi bilan ajralib turadi, ko'p odamlar uchun tushunarli, ko'pincha shahs tomonidan boshqariladigan bo'lsa, patologik rashkda haddan tashqari, insonning hissiy tabiatining namoyon bo'lishidagi ortiqcha belgilar sifatida talqin qilish kerak. Shubhasiz, patologik rashk yuqori darajada ijtimoiy xavfga ega.

Rashkning namoyon bo'lish shakli hissiy, faoliyat reaksiyalarini ajratish mumkin. Hissiy shaklida hissiy, affektiv reaksiyalar namoyon bo'ladi. Tushkunlik, g'azab, nafrat, sevgi va umid kabi hissiyotlarga ko'ra, bu his-tuyg'ular shahsning o'zi uchun halokatli bo'lishi mumkin. Ko'pincha vaziyatni tahlil qilish qobiliyati, shuningdek, his-tuyg'ularni ongning nazorati ostiga olish va salbiy narsadan xalos bo'lish qobiliyatini ham anglatadi. Faol reaksiyalar muayyan harakatlar, harakatlar shaklida namoyon bo'ladi. Bu, masalan, janjal yoki rad etish va boshqalar bo'lishi mumkin.

Odatda, har qanday haqiqiy rashk holati, ma'lum darajada yoki boshqasiga, o'ziga xos ko'rinishlarni o'z ichiga oladi. Shunday qilib, rashk jamiyatda shaxslararo munosabatlarning barcha darajalarida o'zini namoyon qiladi, insoniy munosabatlariga ta'sir qiladi vashahs faoliyatini o'ziga xos taqdim etishga yordam beradi.

Demak, rashk – bu shaxsning zaif tomonlarining ongsiz ravishda namoyon bo'lishining bir turidir.

Shunday qilib, oiladagi o'zaro munosabatlar rashk fenomenining mexanizmlari, shakllari va inson hayotida bajaradigan vazifalarini ilmiy o'rganilganlik holatini tahlilini amalga oshirish zarur bo'ladi.

Adabiyotlar.

5. Akramova F.A. Ijtimoiy psixologiya: o'quv qo'llanmasi. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2007. – 166 b.
6. Andreeva, T.V. Semeynaya psixologiya Tekst. / T.V. Andreeva. — SPb.: Rech, 2004. – 244s.
7. Vasilyuk, F.E. Psixologiya perejivaniya (analiz preodoleniya kriticheskix situatsiy) Tekst. / E.K. Vasileva. M.: Izd-vo Mosk. un-ta, 1984. – 200s.
8. Sermyagina, O.S. Emotsionalnye otnosheniya v seme Tekst. / O.S. Sermyagina. — Kishinev: Shtiinsa, 1991. — 85s.

OILADA RASHK MUAMMOSI SHAKLLANISHINING PSIXOLOGIK OMILLARI

Ummatova Sitora Shavkatulloyevna
(Samarqand, Uzbekistan)

Annotatsiya. Maqolada psixologiya fanida rashk fenomenining ilmiy tahlil bo'yicha turlari va psixologik mohiyati yoritib berilgan. Rashkning asosi sifatida kognitiv, xulq-atvor, affektiv jihatlari; rashkning psixologik xususiyatlaridan emotsiya, ishonchsizlik psixologik holatlari; rashkning qisqa muddatli, hissiyot, uzoq muddatli, ehtiros, faol, passiv, azobli, reaksiyalishaklari va turlari bayon etilgan.

Tayanch tushunchalar: psixologiya, rashk, emotsiya, psixologik holat, ijtimoiy munosabatlar, rashkning psixologik xususiyatlari, ishonchsizlik, rashk mohiyati, rashkshakli, qisqa muddatli, uzoq muddatli, faol, passiv, rashkning asosi, kognitiv, xulq-atvor, affektiv.

Аннотация. В статье описана психологическая суть ревности и по научному анализу обоснована типология феномена ревности в психологии. Приведены виды ревности: короткая, долгосрочная, активная, пассивная; основы ревности: когнитивная, поведенческая, аффективная; психологические особенности ревности, как недоверие.

Ключевые слова: психология, ревност, эмотсия, психологическое состояние, социальные отношения, психологические особенности ревности, недоверие, суть ревности, виды ревности, короткая ревност, долгосрочная ревност, активная, пассивная, основа ревности, когнитивная, поведенческая, аффективная.

Annotation. The article describes the psychological essence of jealousy and, based on scientific analysis, justifies the typology of the phenomenon of jealousy in psychology. Types of jealousy are given: short, long-term, active, passive; basics of jealousy: cognitive, behavioral, affective; psychological characteristics of jealousy as distrust.

Keywords: psychology, jealousy, emotion, psychological state, social relations, psychological characteristics of jealousy, distrust, the essence of jealousy, types of jealousy, short jealousy, long-term jealousy, active, passive, the basis of jealousy, cognitive, behavioral, affective.

Bugungi kunda fanning rivojlanishida shaxslarning xar hil emotsional holatlarini belgilanib va u tahlil qilinmoqda, u shaxs faravonligi, hissiy muloqotlari, fikrlashi, ma'naviy, ahloq va boshqalarni o'z ichiga oladi.

Rashk fenomeni keng tarqalganiga qaramay, psixologiya fanida rashkning mohiyati, uning qonuniyatlari, determinantlari, turlari to'g'risida aniq tushuncha yo'q. Afsuski, psixologiyada rashk fenomeni, uning psixologik mexanizmi yaxshi o'rganilmagan. Rashkning har bir inson hayotiga ta'sirida qanday oqibatlariga olib kelishi, nima qilish mumkinligi haqidagi aniq manbalar yetarli emas. Rashk hissining paydo bo'lishi sabablari, uning oilalar barqarorligiga ta'siri masalalari tadqiqotchilar uchun dolzarb, ahamiyatli va o'rganilmagan mavzu bo'lgan.

Rashk hissi odamga salbiy ta'sir ko'rsatadigan ruhiy holat bo'lib, tajovuzkorlikni, xudbinlikka moyillikni keltirib chiqaradi. Shuningdek, rashk muammosi insonning qadri bilan bog'liq bo'lgan his-tuyg'ulari, turli munosabatlaridagi reaksiyalarini ifodalaydi.

Ayni paytda psixologiya fanida rashk, uning mexanizmlari, shakllari va inson hayotida bajaradigan vazifalari kabi muammolari, bu holatning nazariy, amaliyligini boy takomillashtirish, konkretlashtirish maqsadida tadqiqotlar olib borishga chorlaydi.

Qayd etish zarurki, xorij psixologiyasida shaxslararo ta'sir bilan bog'liq bo'lgan rashkning turli xil vaziyat va dinamik xususiyatlari ma'lum darajada o'rganilgan. Lekin O'zbekiston sharoitida rashk mustaqil psixologik hodisa sifatida hanzgacha ilmiy tadqiq etilmagan.

Ilm-fanning turli sohalarida rashk fenomenining mavjud bo'lish sharti sifatida faoliyatda g'ayrat-shijoat; o'zaro munosabatda bir kishining boshqasini bo'ysundirish istagi sifatida (otona, turmush o'rtog'i, farzandlari va boshqalar munosabatlarida) ijtimoiy munosabatlar va real hayotda mavjud. Shuningdek, rashk odamda boshqa odamga nisbatan o'z mulki sifatida egalik qilishni ham namoyon qiladi.

Qayd etish kerakki, rashk hissini o'zida kechirayotgan odamda aldanish va yolg'iz qolish qo'rquvi, hiyonat qo'rquvi kabilar birdaniga yuzaga keladi, shunga mos fobiyalar kelib chiqadi. Natijada keskin reaksiyalar sifatida rashkchilar o'zlarini, his-tuyg'ulari va hatti-harakatlari ustidan nazoratni yo'qotishadi.

Rashkning xavfli tomoni shundaki, u insonning hissiy va fiziologik holatiga ta'sir ko'rsatadi. Natijada ko'plab psixosomatik kasalliklarni keltirib chiqaradi. Rashk fenomeni insonning nafaqat psixologik, balki bioenergetik holati bilan bog'liq ravishda izohlanadi. Shu bois rashk fenomenini izohlashda turlicha yondashuvni ko'ramiz: «Rashk - bu o'z ta'sirini yo'qotishdan qo'rqish. Rashk qo'rqoqlikka o'xshaydi. Bu muhabbat borligini isbotlaydigan yuksak tuyg'u emas, balki o'z kuchiga bo'lgan ishonchning doimiy yetishmasligi qo'rquvi. Rashk - bu o'z kuchsizligini ongsiz ravishda aks ettirish hissidir».

An'anaviy tarzda rashk hissi sevgi-muhabbat tushunchasi bilan bog'liq tarzda talqin qilinadi. Rashk va sevgi o'rtasidagi bog'liqlikni odamning egalik qilish istagi bo'lgan ob'ektiga nisbatan shubhali munosabati, uning sadoqati yoki uning xiyonati to'g'risida alamli shubhasi, rashk fenomenini namoyon etishda emotsional munosabatlarning affektiv tomoniga e'tibor berilishi tasdiqlaydi.

Rashk fenomeni namoyon bo'lishida sevgining ta'siri inkor etish noo'rin va u eng birlamchi kuch vazifasini bajarishi quyidagicha izohlanadi: «Sevgi - bu insonda ta'sirchan kuch, inson va uning o'rtoqlari o'rtasidagi to'siqni yo'q qiladigan kuch, uni boshqalar bilan birlashtiradigan va yolg'izlik va begonalik tuyg'usini yengishga yordam beradigan va shu bilan birga uning qolishiga imkon beruvchi kuchdir».

«Sevgi bu insonga nisbatan axloqiy munosabatdir. Bu ma'lum bir kishining inson uchun boshqasi uchun mavjudligini tasdiqlash vazifasini bajaradi. Sevilish degani atrofdagilarning eng muhimi uchun boshqasi uchun bo'lish demakdir».

Shu o'rinda badiiy adabiyot ijtimoiy hayotni ifodalagani tufayli o'zbek klassik adabiyotida ko'plab asarlar, jumladan, Abdulla Qodiriyning «O'tgan kunlar» romanida Zaynabning Otabek-Kumushbibilar munosabatiga nisbatan rashk hissi; «Mehrobdan chayon» asaridagi Anvar Mirzoga nisbatan saroy nozirlari tomonidan ko'rsatiladigan rashk hislari hasad, adovat, ko'rolmaslik, nafrat sifatida namoyon bo'lishi kuzatiladi.

Rashk, o'ziga xos tashvish shakli deb tasniflangan har qanday hissiy holat singari, yaqin kishining mehriga ishonch yetishmasligidan kelib chiqadi. Rashkni izohlashda uning uchinchi shaxsga, raqobatchiga qaratilgani va sevgi ob'ektining muammosi sifatida qabul qilinishi kabi yondashuv ham mavjud.

Rashk fenomenini psixologik mohiyatini tushuntirishda M.Midning rashk hissi haqidagi fikrlari esa sevgi bilan taqqoslanadi, ya'ni: rashk insondagi sevgi darajasini ko'rsatadigan barometr emas, balki sevgisidan shubhaga borish, hadiksirash, ishonchsizlik deb qaraydi. Xuddi shunday nuqtai nazarni O.Fenixel ham qo'llab-quvvatlagan. Uning fikriga ko'ra, rashkchi odamlar sevishga qodir bo'lish-bo'lmasligidan qat'iy nazar, sevmagan insonga ham, hatto nafratlanadigan kishiga ham rashkini namoyon qilishi mumkin.

Insonning rashk hissi va sevgi-muhabbati o'rtasidagi teskari korrelyatsiya mavjud ekanligi, ya'ni: odam qanchalik rashkchi bo'lsa, uning sevish ehtimoli kamroq bo'lishi uqtiriladi. Bizning nazarimizda, shu bois rashkni ilmiy tadqiq etish masalasida darhol biror fikrni ifodalash bahs-munozaraga sabab bo'lishi ham mumkin, chunki rashk fenomenini o'rganish qiyin masaladir.

Shunga ko'ra, odamga nisbatan rashk qilish bu nimadir biron bir joyda o'zgarib borayotganligi: sherik bilan munosabatlarda shaxsning o'zi rashk tuyg'usini tushunmasligi va bilmaganligini ko'rsatadi.

Bundan ko‘rinadiki, rashk hissi inson uchun rad etilish qo‘rqividir. Rashk hissi o‘zini baholashda, yaqin munosabatlarda ishonchli-ishonchsiz, shubhali munosabatlarda namoyon bo‘ladi. Rashk muammosini o‘rgangan tadqiqotchilar bunday ikki xil munosabatlarni ambivalent sifatida talqin etishadi, hatto rashk narsa yoki kimgadir egalik qilish qobiliyati kabi his etiladigan emotsiyalar majmuasi sifatida tavsiflanadi.

Rashk qo‘rquv va g‘azab kabi asosiy hissiyotlarni uyg‘otadi. Sevgi va u bilan bog‘liq bo‘lgan hamma narsani yo‘qotish ehtimoli odamda qo‘rquvni keltirib chiqaradi. Sevgi, boshqa narsalar qatori, xavfsizlik hissi degan ma‘noni anglatadi. Rashk fenomenida g‘azab tuyg‘usi ham ifodalanadi. Agar inson yaqin kishisi bilan bo‘lgan munosabatlardagi pozitsiyasini saqlab qolishni istasa-yu, lekin, uning bu istagi besamar bo‘lsa, bu o‘z-o‘zidan rashkchi insonda ichki norozilikni yuzaga keltiradi, g‘azabga aylanadi.

Rashk hissidan ko‘ra uning asorati masalasida fikrlab ish tutish muhimligi, jumladan, «rashkdan ko‘ra odamlarning hatti-harakatlarida iz qoldiradigan og‘riqli ruhiy holatni nomlash mumkin emas» ekanligi, bizning nazarimizda, bu his inson psixologiyasiga ta’sir ko‘rsatuvchi keskin va jarohatli hodisa ekanligini asoslaydi.

Rashk fenomeni inson emotsional sohasi bilan bog‘liq ravishda undagi agressiya, o‘ziga va boshqalarga nisbatan norozilik, xavotir ko‘rinishlarida ham o‘zini namoyon etadi. Shuning uchun bo‘lsa kerak, jahon klassikasining namoyondasi Vilyam Shekspir rashkni «yashil ko‘zli yirtqich hayvon» deb ta’riflagani hamda o‘z pesalarida turli «qiyofalarda» namoyon bo‘lishini ko‘rsatgani barchaga ayondir.

O‘tgan asrda, ayol jamiyat va oilaning teng huquqli a’zosi sifatida e’tirof etilganidan keyin hatto rashk tuyg‘usiga nisbatan: rashk - bu «g‘ayritabiiy tuyg‘u», «o‘tmish qoldig‘i» kabi fikrlar paydo bo‘ldi. Shunga qaramay, rashk ijtimoiy hayotda erkaklar va ayollar, bolalar va o‘spirinlar orasida ko‘proq uchraydi va uning o‘ta jiddiy oqibatlari hanuzgacha kuzatilmoqda. Jamoatchilik fikri rashk qiluvchi odamlarga hamdardlik bildiradi va hatto qonunda rashk shaxsga nisbatan og‘ir jinoyatlar uchun «yumshatuvchi holat» deb hisoblanadi.

Rashk ma’lum bir yosh davrida o‘zini to‘liq namoyon etadi. Rashk o‘spirinlik davrida tez-tez va keskin namoyon bo‘ladi. Bu, asosan, hozirgi paytda yoshlar ma’lum bir nomukammallik, yetuklik, ma’lum bir to‘liqsizlikni his qilishlari bilan bog‘liq. O‘z-o‘zini ta’minlash va tajriba tuyg‘usini shakllantirish bilan rashkning kuchi va zo‘ravonligi pasayadi.

Rashk tuyg‘usi bilan yanada kuchli va chuqurroq tuyg‘ularni egallashda rashkning mohiyatini bilish muhim rol o‘ynaydi, ya’ni, xiyonat qilish, aldash, tegishli hatti-harakatni kutib olish uchun ichki tayyorlik. Rashkchi o‘spirinlik davrida, o‘spirin ota-onasi va do‘stlarining xiyonatiga guvoh bo‘lishiga to‘g‘ri kelishi mumkin. Bunday munosabat, agar inson boshqa odamlarga ishonchsizlik ruhida tarbiyalangan bo‘lsa paydo bo‘ladi.

Tadqiqotlarda ko‘pincha oila a’zolaridan qaysidir biri rashkchi ekanligi qayd etiladi. Bu borada ota-onalarning farzandlariga nisbatan tanlovchanlik munosabati, birini ikkinchisini oldida maqtashi, afzalligini ko‘rsatishi shunday psixologik xolatni yuzaga keltiradi.

Yoshi katta, oila qurganlarda esa juftining boshqa odam bilan iltifotli suhbatda bo‘lishi o‘zaro munosabatlarda xavf tug‘dirishi sifatida qaraladi. Rashk ijtimoiy munosabatlarga ta’sir ko‘rsatadi: turmush o‘rtoqlar orasida munosabatlarning yomonlashuviga, biznesdagi sheriklarning ishlarini to‘xtatishiga olib keladi, turmush o‘rtoqlardan birining hamda ota-onaning yoki boshqa oila a’zolarining rashki tufayli oilalar buziladi. Shu tarzda rashk hissi g‘azab, rad etish, eng yaqin do‘stlar o‘rtasidagi munosabatlarning uzilishiga ham olib keladi.

Rashkning psixologik tabiatiga ko‘ra ushbu ko‘rinishlari mavjud: odamlarga, yutuqlarga, buyum-narsalarga. Masalan, mehnat jamoasida ba’zi xodimlarning mavqei, obro’si, tashqi ko‘rinishiga; ba’zilarning jihozlari, buyumlari bo‘lgan avtomashinalari va h.k.larning mavjudligi va boshqalar tarzida. Bularning barcha ko‘rinishlari xasad, ko‘rolmaslik kabi illatlarni yuzaga keltiradi.

Har bir insonning rashkga bo‘lgan munosabati esa uning hissiyotlari, kayfiyatlari va istaklarida aks etadi va o‘rnatiladi. Buning psixologik mexanizmi shaxsning xulqida konativ

tomon deb tushuntiriladi. Rashkning namoyon bo'lishi shaxs his-tuyg'ularida aks etishi – affektiv tomonni bildiradi.

Rashk fenomenini o'rganishga ijtimoiy talab mavjud bo'lishiga qaramay, yaqin vaqtgacha rashkga nisbatan ikkinchi darajali, ahamiyatsiz sifatida qarash shakllangan, hatto kasallik alomati sifatida qarashga, shu orqali bu hisni patopsixologik va tibbiyotga tegishli fenomen deb talqin qilishni aks ettiradi

Rashk muammosini ijtimoiy munosabatlar tizimida yuzaga keladigan hodisa sifatida qarash ham mavjud [26;141-b.]. Bunday yondashuv tufayli rashkka beriladigan ta'rif turlicha bo'ladi. Masalan, «rashk biror shaxsga nisbatan kuzatilsa, uning psixologik mohiyati shaxslararo munosabat bilan izohlanadi». Rashk «shaxslararo munosabatlarning turli jihatlarini aks ettiradi va tartibga soladi»; «rashk - odamning yaqin kishisiga nisbatan shubhali munosabati, uning sadoqatiga shubha bilan qarash yoki uning xiyonatini bilish bilan bog'liqligi»¹ deb izohlanishi misol bo'la oladi. Rashk fenomenini tushuntirishda shaxslararo munosabatlarda uchlik yuzaga kelishi muqarrar ekanligi ham izohlanadi: qaerda rashk qiladigan kishi bo'lgan joyda, uchlik yuzaga keladi: birinchisi rashkchi, ikkinchisi rashkchi, uchinchi ular rashk qilgan kishi(lar). Demak, rashk barcha kishilarda u yoki bu ko'rinishda bo'ladi, degan xulosa yuzaga keladi.

G'arb psixologiyasida rashk faqat ikki kishi o'rtasidagi emas, balki jamoatchilik bo'lgan to'rtinchi tomonga xos munosabat ekanligi asoslaniladi. Ya'ni, sherik va raqib o'rtasidagi munosabatlarning qanday kechishi va rivojlanayotganiga doimo qiziqadigan to'rtinchi tomon, ya'ni - jamoatchilikni qo'shish zarur ekanligi berilgan: «Rashk hissi shaxsiy ehtiros bilan istagan narsasiga ega bo'lmaganda paydo bo'ladi va rashk hissi, raqib borligi sababli, shaxs bor narsasini yo'qotishdan qo'rqadi va o'zi uchun muhim bo'lgan narsada paydo bo'ladi»

Rashkning namoyon bo'lishi sevgi, do'stlik, kasbiy faoliyat, shaxslararo munosabatlardan tashqari boshqa ijtimoiy sohalarida kuzatiladi. Ammo biz nikoh-oila munosabatlarida rashk fenomenining yuqori darajada aktuallashuvini kuzatamiz. Buning sababi shundaki, rashk hissi insonning yorqin tuyg'ularidan biri - muhabbatga hamroh bo'ladi

Rashkning psixologik xarakteristikasi shaxs e'tiqodi, g'oyasi, tuyg'ularida va ayniqsa, his-tuyg'uni boshqa odamga nisbatan o'ziga tegishli deb hisoblashida paydo bo'ladi. Natijada odam doimo depressiya holatida yashashi va shubhaga berilishi muqarrarligi asoslaniladi

Bizning nazarimizda, rashkning psixologik fenomen haqidagi xorij, MDH olimlarining yuqoridagi fikrlaridan ko'rinadiki, bu tuyg'uni tushuntirishda qarama-qarshi tushunchalar: rashkni qo'rquv, g'azab, o'ziga ishonmaslik kabi holatlar bilan uzviy bog'liqda ifodalash xosdir. Bunday yondashuv esa shaxsning o'z hayotida kelajakda xiyonatga duch kelishiga bo'lgan qo'rquv, shaxslararo munosabatlar haqidagi noto'g'ri qarashlar, ishonchsizlik yuzaga kelishiga zamin yaratadi.

Inson psixologiyasi va mohiyati nafaqat uning faoliyatining tabiati, mavhum fikrlash yoki boshqalarni fidokorona sevish qobiliyatida namoyon bo'ladi. Insonning tabiatida vayron qiluvchi va hatto o'zini yo'q qiladigan xarakter: hasad, rashk, qasos, shuhratparastlik va boshqalar mavjud. Bundan tashqari, bir tomondan, fazilatlar va qadriyatlar o'rtasida, yomonliklar va buzuqliklar o'rtasida, boshqa tomondan, qat'iy belgilangan, bir marta va umuman o'rnatilgan axloqiy chegaralar mavjud emas. Ko'pincha ular shu qadar chambarchas bog'langanki, mag'rurlikni behudalikdan yoki sevgini rashkdan ajratib bo'lmaydi.

Psixologiya, etika, qoida tariqasida, ijobiy axloqiy tushunchalarga: erkinlik, adolat, javobgarlik, rahm-shafqatga qaratilgan. Kamdan-kam holatlardan tashqari, axloqiy yovuzlikning o'ziga xos namoyon bo'lishi muammosi tadqiqotning diqqat markazida qolmaydi yoki axloqiy me'yordan ahamiyatsiz narsa sifatida tavsiflanadi va shu tariqa ko'pincha haqiqatdan ajralgan odamning va uning harakatlarining bir tomonlama idealizatsiya qilingan qiyofasini aks ettiradi.

¹Муздыбаев, К. Психология зависти и ревности // Психологический журнал. 1996. - Т. 18, № 6. — С. 3-37.

Bu hissiyotning insonning haqiqiy, kundalik hayotidagi shubhasiz ahamiyatiga qaramay, rashk hissi mavzusiga bo'lgan aniq qiziqish etarlicha rivojlanmagan muammolar sirasiga kiradi. Shu bilan birga, ushbu hodisani inson tabiatining eng xarakterli ontologik belgilaridan biri sifatida yaxlit ko'rib chiqish bizga jamiyatdagi turlimunosabatlar makonini va individual xususiyatlarni yanada to'liq va to'g'ri tarzda tasvirlashga imkon beradi.

Shunday qilib, rashk fenomeni birinchi navbatda, uning universal va madaniy universal xususiyati bilan belgilanadi, bu esa insonning ko'p qirrali va qarama-qarshi tabiatini yaxlit tushunchaga ega bo'lishga imkon beradi.

Inson tabiatining namoyon bo'lishi sifatida rashkni o'rganishning dolzarbligini uning psixologik jihatdan asoslashning uni muayyan vaziyatlarda ko'rib chiqish bilan to'ldiriladi. Rashkinsonning turli vaziyatiga binoan o'zgaradi, ma'lum bir davrning qadriyatlari, urf-odatları vaholatiiga qarab xarakterini o'zgartiradi. Bu tushunchada, rashkning turlarini va unga bo'lgan munosabatni o'rganish - uni to'liq rad etishdan tortib to tan olishgacha - ma'lum bir davrni uning asosiy insoniy xususiyatlari nuqtai nazaridan tavsiflashga imkon beradi. Rashk fenomenini kelib chiqishi va rivojlanishi psixologik nuqtai nazaridan alohida e'tibor qaratish maqsadlidir.

Ta'kidlash joizki, rashkning turli ko'rinishlariga qiziqish, qoida tariqasida, turli hodisalari bilan birga keladi. Inson odob-axloqdagi salbiy hodisalarning yaxlit va ob'ektiv manzarasini yoki aksincha, inson tabiatining barcha ko'rinishlarini noyob salbiy va o'ziga xizmat qilish sifatida talqin qilish mumkin.

Shunday qilib, rashk fenomeni, uning sabablari va oqibatlarini, insonning tizimidagi o'rnini va ijtimoiy munosabatlarni insonparvarlik va dehumanizatsiya qilishga ta'sirini tushunishni talab qiladi. Jamiyat rashkning mohiyatini tushunishi, uning namoyon bo'lishini tan olishi, o'zini to'g'ri anglashi kerak.

Muammoning qay darajada rivojlanganligi. Rashk haqidagi asosiy g'oyalar qadimgi davrlarda shakllangan. Sokrat rashkda murakkab va qarama-qarshi hissiy tuyg'uni, "azob va zavq aralashmasini" ko'radi [1, 54 b.]. Bu qaytarib bo'lmaydigan er-xotinlik, rashkning noaniqligi, uning yovuzlik va yaxshilik bilan genetik aloqasi keyinchalik Platon va Aristotel tomonidan qayd etilgan. Xitoyning Zeno, Epictetus nazariyalari orasida boshqacha an'analar mavjud bo'lib, ular ehtirolarni beparvolik, bema'nilik va aralashish deb e'lon qilishdi.

O'rta asrlar va Uyg'onish davrida birinchi urf dominant rivojlanadi va rashk ko'p jihatdan noaniq hodisa sifatida qabul qilindi. Avliyo Avgustin, Tomas Akvinas va undan keyingi J. Bruno, Rotterdamlilik Erazmus, M. Montaign va boshqalar uchun rashk, birinchi navbatda, muhabbat bilan bog'liq (keng ma'noda tushuniladi) tasvirlangan va ko'p e'lon qilinmagan.

Yangi asrning G'arbiy Evropa mutafakkirlari asarlarida rashkning turli xil talqinlarining keng ko'lami: F. de Laroshfuko, B. Paskal, R. Dekart, B. Spinoza, T. Xobbes, B. Mandevil, S. Monteskyu, K. Xelvetius, D. Xum, I. Kant va boshqalar ushbu hodisaning tahlili berilgan joyda, uning namoyon bo'lishi shakllari va tadqiq qilish imkoniyati ko'rib chiqiladi; Shuningdek, "rashk" tushunchasining ba'zi o'ziga xos xususiyatlari ta'kidlangan. Ushbu bosqichning asosiy tendentsiyasi rashkning asotsial, irratsional ta'sir sifatida talqin qilinishi va ong yordamida ikkinchisini cheklash qaratilgan chaqiruvdir.

XIX-XX asrlardagi G'arbiy Evropa irratsionalizm vakillari ayniqsa rashkga, birinchi navbatda, A. Shopenhauerga, uni jinsiy muhabbatning metafizikasi bilan bog'liq holda o'rgangan va F. Nitshe, u rashkni shunday murakkab ijtimoiy-psixologik fenomenning jihatlari kabilarni kengroq yozishgan. Rashkning paydo bo'lishining psixologik mexanizmlari psixoanaliz falsafasida o'rganilgan 3. Freyd, K.G. Jung, E. Fromm va boshqalar. Bu hisning ekzistensial xususiyatlarini S. Kierkegaard, J.P. Sartre, A. Kamus, X. Ortega y Gasset, K. Jaspers, rashkning ba'zi bir paradoksal va ambivalent ma'nolarini J. Baudrillard, J. Derrida, J. Deleuze, F. Guattari tomonidan ochib berilgan.

Rashk haqidagi alohida kuzatishlar J. Rawls, V. Frankl, shuningdek, A. Maslou, C. Rojers ishlarida ham mavjud. Hatto rus falsafaiy asarlarida rashk muammolari F. Dostoevskiy, J.L. Tolstoy, I. Ilyin, Vl. Soloviev, S. Bulgakov. Bu hissiyotning ijobiy xususiyatini

ta'kidlaganlar. Zamonaviy psixologiyada rashk fenomenini A.Huseynov, R. Apresyan, O. Drobnitskiy, A. Sogomonov, M. Epstein asarlari kontekstida ham tushuntirish mumkin. Rashkning namoyon bo'lish shakli sifatida uslubiy va nazariy shart-sharoitlar belgilangan.

Shuni e'tiborga loyiqlik, ushbu mutafakkirlarning barchasi uchun rashk muammosi katta ahamiyatga ega emas va faqat boshqa muammolar - hislar, sevgi, yomonliklar, munosabatlar va boshqalar bilan bog'liq bo'lgan.

G. Klanton, C. Kristianon, A. Payn va boshqalarning rashkga oid xorijiy tadqiqotlari ham asosan psixologik va ijtimoiy-antropologik yo'nalishga ega [1, 2, 3,4].

Umuman olganda, rashkni insondagi ichki yovuzlikning namoyon bo'lishining o'ziga xos shakli sifatida tahlil bilan bog'liq bo'lganligini tan olishimiz kerak. Rashk fenomeni an'anaviy ravishda uni tushunishga nazariy yondoshishda qarama-qarshiliklarni keltirib chiqardi. Nazariy yondashuvlarning xilma-xilligi rashk fenomenining noaniqligi bilan izohlanadi. Shunga qaramay, tadqiqotning metodologik asosi sifatida ushbu asosiy usullari va yondashuvlarini: rashkning mohiyati to'g'risida mutafakkirlarning qarashlarini tahlil qilish; turli xil an'analar kontekstida rashkning psixologik xususiyatlarini aniqlash; rashk fenomenining kelib chiqishi, dinamikasi va xususiyatlarini aniqlashg; rashkning ichki qarama-qarshi tabiati va evolyutsion bosqichlarini aniqlashg mumkin.

Tadqiqotimizning nazariy asosini A.Huseynov, R. Apresyan, O. Drobnitskiy, A. Sogomonov, M. Epstein, A. Skrypnikning g'oyalari keng qo'llaniladi va turli ko'rinishlarining o'ziga xos xususiyatlarini tushunish uchun sotsiologik va psixologik omillarni hisobga olish zarurligiyb bilish kerak.

Tadqiqotda rashkning psixologik xususiyatlari, insoniy munosabatlarda birinchi marta rashk fenomeni keng qamrovli psixologik va ilmiy tahlilini olib borishbu albatta psixologiya fanining emotional munosabatlarni ilmiy tadqiq etish ishiga hissa deb qarash mumkin.

Demak, rashk fenomeni ilmiy adabiyotlarga asoslanib qadimiy tarixda ijtimoiy kelib chiqishini kuzatsak, u yovuzlik shakli sifatida yuzaga kelganligi aniqlandi; ilmiy nuqta nazardan rashkning roli o'rganilib, uning shaxsning axloqi, ijtimoiy aloqalari va oilaviy munosabatlariga ta'siri shubhasiz ekanligi ko'rinadi; rashk fenomenining asosiy turlari va namoyon bo'lishini, rashkning batafsil tipologiyasini bilishni talab etadi.

Tadqiqotimizda emotional kategoriya sifatida rashk - bu kimningdir ishonchsizligi haqidagi qo'rquvni aks ettiradigan tuyg'u, uning asosi sifatida munosabatlarning buzilishi, o'zini past baholashiva shaxsning buzilgan hissiyotlari, shaxslararo munosabatlar darajasida intim-shaxsiy va ijtimoiy-kommunikativ jihatdan namoyon bo'ladigan va hukm qilingan harakatlarga olib keladigan psixologik holatni tushunamiz.

Rashk - bu psixologik va ijtimoiy sohaning boshqa hodisalari bilan chambarchas va o'zaro bog'liq bo'lgan ambivalent hodisa. Rashk tushunchasi mutanosib ravishda insonning ijtimoiy roli, ijtimoiy munosabatlari tizimida, ayniqsa, faoliyati, oilasida namoyon bo'ladigan xususiyatlari kontekstida uzviy bog'langandir.

Rashkda kuzatiladigan kommunikatsion aloqalarning buzilishi shaxsning qadr-qimmati kabi asosiy insoniy tamoyillarga ta'sir qiladi. Haqiqiy sevgi rashk bilan bog'liq emas. Shunday qilib, chinakam sevgi rashkning salbiy ko'rinishlarini yengishda asosiy omil bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Rashkning o'ziga xos namoyon bo'lishini ko'rib chiqish uning turlarini tasniflashga imkon beradi. Erotik va ijtimoiy-madaniy rashkning ikki asosiy turi sifatida tan olinadi. Bu erotik rashkning o'ziga xos intensivligi bilan rashkning mag'rur shakli bo'lib, butun voqea aktuallashtadi va namoyon bo'ladi.

Rashk muammosi bo'yicha falsafiy, ijtimoiy va ijtimoiy-psixologik adabiyotlardan ma'lum bo'ldiki, mazkur muammoni psixologiya, falsafa, etika va boshqa ijtimoiy fanlar bo'yicha uygunlashtirgan holda insonlarga tushuntirish ko'plab nizolarni oldini olish hamda nizolarni bartaraf etishga yordam berishi, bu orqali jamoa, oilalarni muhitini sog'lomlashtirishga muvaffaq bo'linadi.

Ijtimoiy munosabatlarning ta'sirli holatlariva rashkning halokatli namoyon bo'lishiga hissa qo'shadigan muammo alohida ahamiyatga ega. Rashkning ilmiy vaamaliy tahlili ushbu muammoning sabablarini tushunish va ushbu hodisani shaxsning ma'naviy o'sishiga va uning ijtimoiy moslashuviga hissa qo'shadigan konstruktiv tarzda yo'naltirishga imkon berishi mumkin.

Rashk hissiyot sohasining ko'p qirrali hodisasi bo'lib, u bir qator rollarni ifodalaydi. Rashkni hissiyot rovida ham, qisqa muddatli va o'tkir tajriba sifatida ham, hissiyot rovida ham, uzoq muddatli munosabat sifatida ham, inson ongini to'liq o'zlashtiradigan ehtiros rovida ham ko'rib chiqilishi mumkin degan xulosaga keldik. Shaxsning intellektual funktsiyalariva xatti-harakatlarining adekvatliligi yo'qolganholda, rashkzararli, havfli ongni boshqarib bo'lmaydigan darajasiga yetib qoladi.

Psixologik va hissiy kategoriya sifatida rashkning asosini kognitiv, xulq-atvor va affektiv jihatlar tashkil etadi: shaxsning buzilgan his-tuyg'ulari, sub'ekt va sub'ekt-ob'ekt munosabatlarining pastdarajasiva ijtimoiy-kommunikativ jihatda buzilishi yoki konstruktiv pozitsiyaga olib keladi va muayyan vaziyatda sub'ektning harakatlarini ifodalaydi.

Shunday qilib, rashk tushunchasi o'zgarishsiz qolmadi. Rashkning namoyon bo'lishi nafaqat erotik sohalarda, balki nikoh va jinsiy munosabatlar ko'rib chiqiladigan sohalarda cheklanib qolmay, balki insonning barcha intilishlarining ijtimoiy xilma-xilligi: kasbidan, sevimli mashg'ulotlaridan, jinsdan tashqari oila va do'stlikdan tortib, ilm-fan, san'at va siyosatgacha va hokazo. Ammo biz nikoh va oila munosabatlarida rashk fenomenining eng katta aktuallashishini kuzatmoqdamiz, ya'ni, eng xarakterli tomoni jinsiy (erotik) rashkdir. Buning sababi shundaki, u juda og'ir azoblarni keltirib chiqaradi va insonning eng yorqin tuyg'ularidan biri - sevgiga hamroh bo'ladi.

Tadqiqot mavzusida his-tuygular bilan bog'liq bo'lgan hodisalarning o'zgarishi, nikoh va ota-onaning hissiyotlari va majburiyatlari kabi asosiy ijtimoiy tushunchalarga individual qarashning o'ziga xos yondoshuvi bilan izohlanadi. Shuning uchun jamiyat uchun universal narsa, odamlar raqib bilan munosabatlarni ularning shahslararo munosabatlariga tahdid soluvchi hodisa sifatida ko'rib chiqa olishidir.

Hissiyotlar ijtimoiy xarakterga ega bo'lgan muayyan vaziyatlar bilan bog'liq. Odamlar ma'lum darajada turli xil munosabatlarda bo'lishadi. Biroq, odamlarda o'zaro munosabatlarning namoyon bo'lish usullari ularning ijtimoiylashishi bilan belgilanadi, bu o'z-o'zini anglash darajasi, shaxsning ma'naviy yaxshilanishi, axloqiy munosabat, qadriyatlarining shakllanishiga bog'liq.

Aniqlanishicha, rashkning mohiyati shaxsda har qanday muhim yaxshilikni yo'qotish xavfi bilan ifodalanadigan, bu yaxshilikni, muhabbatni, do'stlikni saqlash, saqlab qolish istagi bilan birlashtirilgan egalik hissi bo'lgan egoistik xususiyat sifatida belgilanadi, yoki ustuvorlikni yo'qotishdan umidsizlik (noqulaylik). Ushbu jihatdan, rashk antisosyal harakatlarga sabab bo'lishi mumkin.

Psixologik nuqtai nazardan, munosabatlardagi salbiy ta'sirlarning sababi aloqa buzilishi, shuningdek, aks ettiruvchi daqiqalarning yo'qligi, o'z-o'zini rivojlantirish va takomillashtirishni xohlamaslikdir. Rashkdan faqat o'z maqsadlariga erishish vositasi sifatida foydalanish printsipiga asoslangan kommunikativ strategiya, munosabatlardagi sherik manipulyatsiya, bosim va boshqalarga duch kelishi mumkin bo'lgan ob'ekt sifatida taqdim etilishiga olib keladi. Rashk ikkinchi tomonni o'ziga bo'ysundiradi, uni erkinlik va o'ziga xoslik huquqidan mahrum qiladi. Shu bilan birga, u insonning ongini buzadi, sevgini hukmronlik va egalik uchun kurashga aylantiradi.

Bunday munosabatlar faqat chinakam muhabbatda mumkin, bu erda yaqinlikning ma'naviy yadrosi mavjud, u erda sevgi yuqori qadriyatlarni takrorlash sifatida namoyon bo'ladi. Boshqalar bilan kelishish, his-tuyg'ular va harakatlar, his-tuyg'ular va so'zlar, boshqa odamlar bilan munosabatlarni o'rnatish qobiliyati odamga "ziddiyatli, inqirozli vaziyatlardan" eng yaxshi yo'lni topishga imkon beradi, bu, albatta, rashkning oldingi holatini o'z ichiga oladi.

Rashk, boshqa odamlar uning mulki emasligini anglash bilan tenglashtiriladi, ya'ni ularning tanlash erkinligi, harakatlari, fikrlari, his-tuyg'ulari va xatti-harakatlari mustaqil shaxslarga tegishli ekanliklarini tan olish va qabul qilish orqali anglanadi. Birinchidan, o'zini ahamiyatini oshirish, mustaqil shaxs bo'lishi, o'zini rivojlantirish, o'zining kimligini qabul qilish, o'zini sevishiva hurmat qilishini talab etadi. O'ziga nisbatan to'g'ri munosabat orqali odam atrofdagi dunyoga va uning atrofidagi odamlarga munosabatni rivojlantirishga erishadi.

Shunday qilib, rashk insonning qadr-qimmati, o'ziga xosligi, anglash tushunchasi sifatida namoyon bo'ladi. Rashkning sevgi, oilaviy munosabatlar, sadoqat kabilar bilan bogliqligi aniqlash zarur.

Rashkning ijtimoiy-madaniy ko'rinishlarini ko'rib chiqish axloqiy tahlil uchun ahamiyatli emas, chunki bu ijtimoiy axloqni turli darajalarda va turli xil sharoitlarda va boshqa his-tuyg'ular bilan bog'liq holda namoyon etish imkonini beradi.

Inson tarbiyasining yuqori yoki past darajasi, bu o'z-o'zini anglash darajasiga ta'sir qiladi, shuningdek, rashk tuyg'usiga o'ziga xos ta'sir ko'rsatadi. Bu borada bir qator mutafakkirlarning yuqori darajadagi tarbiya, o'zini boshqarish qoidalarini biladigan odamlar o'z ehtirolari ustidan hukmronlik qilishlari mumkinligini ta'kidlaydilar. Odamlarga hurmat va har bir odamda yaxshi sifatlarini topa olishiga ishonch, o'z harakatlaringiz uchun javobgarlik qobiliyati, etarli darajada o'zini hurmat qilish, saxiylik, minnatdor bo'lish qobiliyati - bular rashkni boshqarishga imkon beradigan fazilatlaridir.

Umumlashtirilgan shaklda rashkni ob'ektga yo'naltiradigan hulq-atvori sifatida tasniflash mumkin. Bu borada shahsdagi rashkijtimoiy rollariga qarab ko'rib chiqiladi. Ya'ni, u turmush o'rtog'i, sevgan inson, shuningdek ota yoki onasi, singlisi yoki ukasi, sherigi yoki xodimi va boshqalar kabi harakat qilishi mumkin. Shunga o'xshash nuqtai nazardan rashkni o'rganib, xavf ostiga qo'yiladigan munosabatlarning o'zini tartibga solish xususiyatlariga qarab uning turli xil o'zgarishlarini ajratib ko'rsatish mumkin. Shubhasiz, oila va nikoh, kasbiy etika, biznes etikasi va boshqalarda aks ettirilgan munosabatlarning turli xil ko'rinishlari uchun psixologik tartibga soluvchilar mavjud. Har bir holatda, rashkning salbiy ko'rinishlarini minimallashtirish bo'yicha tavsiyalar berishda munosabatlar doirasini hisobga olish kerak.

Rashkga bog'liq ravishda tasniflash uchun ijtimoiy-demografik belgilarini ajratish ham mumkin: yosh (bolalikdagi rashk, balog'at yoshida va keksa yoshdagi rashkda ba'zi xususiyatlar mavjud) va jins xususiyatlariga ko'ra belgilanadi. Shuningdek, rashkning turlarini uning vayron qiluvchi poydevorlari yo'nalishi bo'yicha - o'z-o'ziga qarab ajratish taklif etiladi. Shu munosabat bilan rashkning faol, passiv, azobli shakllari mavjud. Birinchi holda, rashk tajovuzkorlik, zo'ravonlik moyilligi, adovat nuqtai nazaridan ko'rib chiqiladi; ikkinchidan - qo'rqqoqlik bilan bog'liq o'z-o'zini yo'q qiladigan tuyg'u, tashqi sharoitlarni engish uchun ichki kuchning etishmasligi, o'z ahamiyatsizligini anglash va boshqalar. Haddan tashqari ko'rinishlarda, rashkning turlarini o'ziga hos ijtimoiy me'yorlarni inkor etish mumkin bo'ladi.

Shunga ko'ra, rashk ushbu turlarga: normal va patologikga ajratiladi. Normal turi reaksiyalar vaziyatni baholashning adekvatligi bilan ajralib turadi, ko'p odamlar uchun tushunarli, ko'pincha shahs tomonidan boshqariladigan bo'lsa, patologik rashkda haddan tashqari, insonning hissiy tabiatining namoyon bo'lishidagi ortiqcha belgilar sifatida talqin qilish kerak. Shubhasiz, patologik rashk yuqori darajada ijtimoiy xavfga ega.

Rashkning namoyon bo'lish shakli hissiy, faoliyat reaksiyalarini ajratish mumkin. Hissiy shaklida hissiy, affektiv reaksiyalar namoyon bo'ladi. Tushkunlik, g'azab, nafrat, sevgi va umid kabi hissiyotlarga ko'ra, bu his-tuyg'ular shahsning o'zi uchun halokatli bo'lishi mumkin. Ko'pincha vaziyatni tahlil qilish qobiliyati, shuningdek, his-tuyg'ularni ongning nazorati ostiga olish va salbiy narsadan xalos bo'lish qobiliyatini ham anglatadi. Faol reaksiyalar muayyan harakatlar, harakatlar shaklida namoyon bo'ladi. Bu, masalan, janjal yoki rad etish va boshqalar bo'lishi mumkin.

Odatda, har qanday haqiqiy rashk holati, ma'lum darajada yoki boshqasiga, o'ziga xos ko'rinishlarni o'z ichiga oladi. Shunday qilib, rashk jamiyatda shaxslararo munosabatlarning

barcha darajalarida o'zini namoyon qiladi, insoniy munosabatlariga ta'sir qiladi vashahs faoliyatini o'ziga xos taqdim etishga yordam beradi.

Demak, rashk – bu shaxsning zaif tomonlarining ongsiz ravishda namoyon bo'lishining bir turidir.

Shunday qilib, oiladagi o'zaro munosabatlar rashk fenomenining mexanizmlari, shakllari va inson hayotida bajaradigan vazifalarini ilmiy o'rganilganlik holatini tahlilini amalga oshirish zarur bo'ladi.

Adabiyotlar.

1. Akramova F.A. Ijtimoiy psixologiya: o'quv qo'llanmasi. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2007.– 166 b.
2. Andreeva, T.V. Semeynaya psixologiya Tekst. / T.V. Andreeva. — SPb.: Rech, 2004.- 244s.
3. Vasilyuk, F.E. Psixologiya perejivaniya (analiz preodoleniya kriticheskix situatsiy) Tekst. / E.K. Vasileva. M.: Izd-vo Mosk. un-ta, 1984. -200s.
4. Sermyagina, O.S. Emotsionalnye otnosheniya v seme Tekst. / O.S. Sermyagina. — Kishinev: Shtiinsa, 1991. — 85s.

Содержание

3	ВВЕДЕНИЕ
5	Абдулаева А.В. Значимость интегративного подхода в изучении психологических детерминант адаптации студентов к условиям обучения в вузе
8	Абдуллоев К. Ф. Психологические аспекты предпринимательской личности и деятельности
11	Абдурасулов Р.А., Маджидов Ж.Б. Значение исследования отношений социометрическим методом в профессиональных футбольных командах
18	Абдурахманова Н. А. Психологические воззрения на развитие на основе взаимодействия религии и культуры
21	Авезов О. Оказание психологической помощи населению в чрезвычайных ситуациях
24	Агаева Д. Теоретические и методологические подходы к психологической подготовке педагога к профессиональной деятельности
28	Акалаев Р.Н., Шоумаров Г.Б., Алимов У.Х., Акалаева А.А., Хонбабаева Р.Х., Иномова Ш.А. Роль базисной семьи в формировании суицидальной попытки у женщин
29	Аминова Г. Психологические факторы формирования творческого мышления будущей воспитателей дошкольной образовательной организации
32	Амиркулов Ж. Р. Теоретическая организация понятия таланта в психологии
35	Аскарлова А. Т. Психолого-педагогическое просвещение родителей в сфере нарушений в развитии ребенка
41	Атаджанов М. Ю. Узбекские просветители о формировании национального психологического образа
43	Ахмедова М. А. Роль независимой молодежной организации в формировании и психологическом развитии молодых людей от 18 до 30 лет
46	Ачилова М. М. Интерпретация развития эмпатии у педагогов в социально-психологических исследованиях
50	Бабаджанова Н.Р., Цой С.В. Психологическая служба как часть гуманитарной среды вуза
52	Бабаджанова С.А. Особенности проявления эмоционального состояния в педагогической деятельности
55	Базарбаева А. Б., Бекбергенова Д. М. Вклад п.б.ганнушкина и б.в.зейгарника в патопсихологию
57	Баратова Д.А. Психологические особенности неполных семей
59	Баратов Х. Ш. Профессиональная компетентность будущих учителей физической культуры к коррекционно-оздоровительной работе и этапы ее формирования
61	Баратов Ш. Ш. Формирование кадрового потенциала таможенных органов в условиях перехода к «интеллектуальной таможне»
64	Бекбергенова Ж. Т., Жолдасова Х. Ж. Стресс в психологии
66	Бекназарова Л. С. Психологические особенности инновационного образования в формировании творческих навыков
69	Бекова Ш.Ж. Психологические особенности формирования культуры общения ребенка в семье
72	Бозорова Д. С. Анализ понятия ответственности в современной психологии
74	Валиева Д.Г. Исследование влияния памяти на интеллект у студентов с психодиагностической точки зрения
76	Владислав Г. Л. Психолого-педагогические технологии нейропедагогики в профессиональном становлении

	<i>личности</i>
78	Галаятдинова С.И., Сафронова Е.В., Рабабах А-Х. <i>Психологическая служба вуза в системе наставничества</i>
82	Ганжисев Ф. Ф. <i>Социально-психологические особенности агрессивных подростков (результаты исследования)</i>
87	Гийёсова В. Ш. <i>Буллинг и развитие кибербуллинга среди подростков</i>
90	Гуламова Л. Х. <i>Педагогико - психологическая особенность развития правовых знаний у подростков</i>
93	Дехконбоев Ш. О. <i>Особенности судебно-психологической экспертизы</i>
97	Джасалова М. <i>Психологические факторы, препятствующие психическому здоровью детей дошкольного возраста</i>
100	Джурсаев Б. <i>Правовая культура и психологические науки, сформированные у подростков, и их значение</i>
103	Джуханова Н.Х. <i>Комплексы и страхи, формирующиеся у человека при определении своего места в обществе</i>
106	Елмуратова А. У. <i>Особенности психологической защиты у легкоатлетов различного уровня квалификации</i>
108	Жабборов А. М. <i>Научные подходы к формированию механизма психологической защиты человека</i>
113	Жабборов Ж. А. <i>Анализ проблемы потребности в духовном наследии наших предков</i>
116	Жазбулганова А.А. <i>Проекционная структура психики человека</i>
117	Жалолов Т. С. <i>Способ использования программы spss при обработке психологических данных</i>
121	Закиров С.С. <i>Влияние искусственного интеллекта на будущее трудоустройства и профессионального развития: вызовы и возможности в эпоху цифровой революции</i>
124	Зиявитдинова Г. З., Меликулова Ш. Н. <i>Роль родительских отношений в формировании агрессивности подростков</i>
126	Зиявитдинова Г. З., Содикова Ш. М. <i>Феномен перфекционизма в психологии</i>
129	Зиявитдинова Г.З., Азимова С. А. <i>Стрессоустойчивость как психологический феномен</i>
131	Зиявитдинова Г. З., Розимбаева Э. И. <i>Роль эмоционального интеллекта в межличностных отношениях</i>
133	Зухурова Д. А. <i>«Я-концепция» и ее социально-психологическая сущность</i>
135	Зухурова Ш. <i>Психологические особенности формирования профессиональной ответственности у студентов</i>
139	Ибрагимова З. <i>Социальные сети как трансформация подросткового интимного дневника</i>
141	Иванова Н.Л., Беляева Т.А. <i>Игровые технологии в работе с компаниями: бизнес-психологический подход</i>
143	Инамов А.К. <i>Социально-психологические особенности профессиональной мотивации сотрудников внутренних дел</i>
148	Исабаева С.Б. <i>Зависит ли успех ребенка от родителей</i>
152	Исмамова Д. Т. <i>психологические и педагогические особенности отношений между родителем и ребенком в семье</i>
154	Исхакова Ш.И., Негматова Ш.Ш. <i>Межкультурные ценности в подростковом возрасте важность развития</i>
157	Ишанкулова Н. И. <i>Теоретические основы изучения конфликтов в семейных отношениях</i>
160	Кобилова Ф. Т.

	<i>Психологические особенности развития навыков иностранного языка для учителей начальных классов</i>
164	Калиллаева У. А. <i>Представления подростков о девиантном поведении</i>
167	Камалова С. <i>Особенности психологических особенностей адаптационных процессов иностранных студентов, обучающихся в высших учебных заведениях</i>
170	Камилова Н.Г. <i>Социально-психологические принципы ресоциализации и реинтеграции в социум неорганизованной молодёжи.</i>
173	Каримов Х. <i>Манипулятив таъсир самарадорлиги омиллари</i>
175	Каримова В.М. <i>Методологические проблемы социальных исследований в условиях глобальных преобразований</i>
178	Каримов Ж.Б. <i>Стресс в оперативно-розыскной деятельности</i>
180	Касимова Б.Р. <i>Взгляды восточных мыслителей на создание здоровых психологических отношений в молодых семьях</i>
184	Каюмов Б. З. <i>Роль информационных технологий в формировании творчества в образовательном процессе студентов</i>
187	Кисляков П.А., Белов М.С., Меерсон А.-Л.С., Силаева О.А. <i>Роль тренера в формировании ценностно-мотивационной сферы спортсменов с целью демонстрации моральных норм в спорте и правил спортивной этики</i>
189	Китаева М.П. <i>Интегративные психотехнологии как средство преодоления психологического отчуждения</i>
191	Козлова И. А. <i>Бёсэн и хибки в практике рэйки</i>
192	Коллонтай Г.А. <i>Богобан – эффективный коуч-инструмент теории метамодерна при внедрении в бизнес-системы для повышения уровня субъективного благополучия сотрудников</i>
194	Кольчугина Н.И., Шмелева Е.А., Кисляков П.А., Львова Ю.А. <i>Самозффективность и профессиональная жизнестойкость педагога: особенности взаимосвязи</i>
196	Кудратова М. У. <i>Психологические факторы профессиональной квалификации военнослужащих</i>
198	Кудратуллаева Р.Б., Махмудова Х.У. <i>Актуальные проблемы психического здоровья вич положительных женщин</i>
200	Латипова Ч. Н. <i>Мотивация студентов государственных и негосударственных вузов отношение к учебной деятельности</i>
205	Лактеева С. В., Логвинова Ю. В., Шацова Н. В. <i>Современная психология - путь к решению функциональных расстройств личности</i>
207	Мажидов Н. <i>Научно-практические особенности ориентации на педагогическую профессию</i>
209	Маматова Н. Д. <i>Исследование факторов, обеспечивающих стабильность семьи, в психологии зарубежья</i>
213	Мамбеталина А. С., Мадазимова К. Т. <i>Основные факторы субъективного благополучия сотрудников</i>
218	Мамирова Ф. С. <i>Образное мышление как психологический фактор развития слабослышащих детей</i>
219	Махатова Н. И. <i>Гендерные особенности управленческой деятельности в социокультурной сфере</i>
222	Махмудов И.И. <i>Из опыта разработки профессиограммы руководителей службы энергоснабжения железной дороги</i>
224	Меерсон А.-Л.С. <i>Методы и технологии развития психологической устойчивости у обучающихся разного возраста</i>
225	Мелихонов Б.

	<i>Социально-психологическая характеристика нравственного воспитания молодежи</i>
228	Мухслисов С.С. <i>Педагогико-психологические факторы развития организационной компетентности у будущих учителей информатики</i>
230	Муртазаева Ш. М. <i>Психологические особенности отношений между родителями и детьми в семье</i>
232	Мухамедова Д.Г., Кенжаева М. <i>Психологические особенности взаимоотношений родительских и супружеских пар</i>
235	Мухитдинова М.Ш. <i>Проблема изучения совладания личности с хроническими болезнями</i>
236	Салахутдинова М.И. <i>Искусственный интеллект в развитии маркетинговых исследований психологии потребителей</i>
239	Нагайшбаева С. <i>Теоретическое личностного подросткового возраста</i>
243	Наджмидинова Г. А. <i>Место и значение женщин захиде-суфие в истории суфизма</i>
247	Нарзуллаева Ж.Э. <i>Проблема адаптации иностранных студентов к обучению</i>
250	Нарзикулова Ф. <i>Анализ развития мотивационно-ценностного компонента, как социально-психологическая особенность в профессиональной деятельности педагога</i>
253	Нарзуллоева С.С. <i>Формирование профессиональной компетенции медицинской сестры</i>
256	Нармурадова Р.У. <i>Анализ психологических аспектов семейных конфликтов</i>
259	Насимов С.Х <i>Кичик мактаб ёшидаги ўқувчиларнинг мактабга адаптацияси</i>
263	Нижегородцева Н.В. <i>Готовность к обучению как предмет психологического исследования</i>
265	Ниязметова Г.И. <i>Развитие в зрелом возрасте: управление и сопровождение</i>
267	Норкобилова С. Г. <i>Синдром дефицита внимания и гиперактивности (сдвг), его причины, факторы риска и профилактика</i>
270	Нурматов Э. О. <i>Сущность понятия социальной зрелости в психологии</i>
274	Одилова Н.Г. <i>Развитость личностных коррелянтов при социальном взаимодействии, как основа нравственного самосознания</i>
276	Омарова Г. Б. <i>Психолого-педагогические основы обеспечения благоприятной воспитывающей среды в организациях образования</i>
283	Оспанбек Н. Б. <i>Эмоциональное выгорание замещающих родителей как причина вторичного сиротства у детей</i>
287	Останов Ш. Ш. <i>Педагогико-психологические аспекты развития креативности у подростков с проблемами поведения</i>
291	Павленко С. А. <i>Метод развития самосознания при помощи игропрактики</i>
293	Полицинская Е. В. <i>Нейропедагогика в развитии эмоционального интеллекта при подготовке будущего инженера</i>
295	Полуян А.А. <i>Структурные компоненты психологического здоровья</i>
297	Поставнев В.М., Поставнева И.В. <i>Подготовка будущих педагогов начальной школы к работе с одаренными детьми</i>
299	Раджабов А. <i>Креативное творчество будущего учителя музыки</i>
301	Ражабова М.Ю. <i>Мактабгача таълим тизимида психологик хизматнинг самарадорлиги</i>
305	Рахимова И.И., Алланазарова М. Ж.

	<i>Особенности психологического состояния лиц, завершивших военную службу и перешедших в статус отставки</i>
307	Рахимова И. И., Муродов М. Ё. <i>Социально-психологические аспекты девиантного поведения молодежи в профилактических учреждениях</i>
309	Рахимова И. И., Олимжонов С. К. <i>Исследование теоретических аспектов социальной активности молодежи</i>
311	Рахимова М.Х. <i>Инновационные подходы дошкольных образовательных организаций в совместной работе с родителями</i>
313	Рахманова Д.Ф. <i>Социально-психологические особенности при развитии профессиональной компетентности</i>
318	Рахматова Н.С. <i>Развитие воли в поведении и межличностных отношениях</i>
320	Рахмонова Ш.Л. <i>Вариации в когнитивном развитии детей на начальном этапе детского возраста, учитывая их половую принадлежность.</i>
322	Ржаной К.О. <i>Психосоматика лишнего веса</i>
324	Рузикулов Ф.Р. <i>Социально-психологические и этнопсихологические проблемы, связанные с разводом в узбекских семьях</i>
327	Рустамов Ш.Ш. <i>Методические принципы изучения инновационной деятельности у студентов</i>
330	Саидазизова З. У. <i>Особенности эмоционального состояния матерей в аспекте их взаимодействия с детьми</i>
331	Салохиддинова Г. А. <i>Психологические особенности работы с подростковыми трудностями</i>
334	Саминжонов Я. З. <i>Социально-психологические причины суицида у подростков</i>
338	Санокулов М. Э., Элов З. С. <i>Социально-психологические причины формирования девиантного поведения у подростков</i>
343	Сартакова Е.В. <i>Типология рефлексии в контексте применения коучинга в системе образования</i>
345	Саттарова Д.Э. <i>Системное развитие индуктивного и дедуктивного мышления как фактор повышения эффективности обучения</i>
349	Сатторова М. И. <i>Психолого-педагогическая модель развития жизнестойкости педагога</i>
353	Сафаров Д. Х. <i>Концепции иностранной компетенции в современной практике управления</i>
355	Селиванов В.В., Селиванова Л.Н. <i>Психическое субъекта в онтологии виртуальной реальности</i>
357	Селюгина К.В. <i>Значение категории “предательства” для релокантов из россии в кыргызской республике</i>
361	Собиров А.А. <i>Особенности психологического здоровья педагогов с разным уровнем профессионального мастерства в условиях цифровой трансформации образовательного процесса</i>
364	Сулётбаева Э.С. <i>Этнопсихологические особенности каракалпакской семьи, как основа подготовки молодёжи к семейной жизни</i>
365	Сулётбаева Э.С. <i>Сущность понятия «подготовка к семейной жизни»: психолого-педагогические аспекты</i>
367	Суюнов О.Ж. <i>Социальные представления об уверенном поведении у студентов</i>
371	Терентьева Т.С. <i>Активация ресурсного состояния счастья через речь</i>
372	Тойлоқов У. Б. <i>Обретение юридических понятий в системе профессионального образования</i>
374	Торик М. Д. <i>Препятствия на пути установления “контакта с собой” (коучинговый аспект)</i>
377	Тохинова Г.Д.

	<i>Поддержка социальной активности женщин как приоритетная задача государственной политики</i>
379	Тошева М. Ю. <i>Состояние изучения проблемы подросткового стресса в зарубежной психологии</i>
384	Трушина И.А., Лисичкина А.Г. <i>Взаимосвязь потребности в достижении цели и полихронности у молодежи</i>
385	Туймуродова А.Ш. <i>Социально-психологические механизмы оказания психологической помощи военным сообществам</i>
387	Туляганова Д.У., Мухамедалиева Н. М. <i>Реабилитация семейных отношений при супружеских конфликтах в молодых семьях</i>
394	Тургунова Гулру Тоджибойевна <i>Методологические основы изучения личности в среде интернет</i>
397	Туропова М.А <i>Подготовка к семейной жизни современной молодёжи</i>
402	Умарова Д.Т. <i>Социально-психологические особенности развития рефлексивных черт</i>
404	Усманиева Г.А. <i>Формирование мультилингвизма в образовательном процессе</i>
406	Уманова М.Н. <i>Формы и причины возникновения буллинга в средней школе</i>
409	Файзиева М.Х. <i>Личностные особенности системы психологической защиты</i>
411	Хайдаров Ш. Ш. <i>Главные аспекты психологического здоровья у будущих инженеров</i>
414	Хамроева Д. Р. <i>Формирование творческого мышления у учащихся начальных классов с дефектами развития в системе непрерывного образования улучшение</i>
418	Хасанова М. Т. <i>Теоретические основы изучения билингвизма в современных психологических исследованиях</i>
421	Холбоева Г. <i>Инновационный подход к подготовке детей к этапу начального образования</i>
424	Хорошева Ю.С. <i>Чувство профессиональной гордости: механизмы и факторы формирования</i>
426	Хохлова Л. П. <i>Трансмодальный сценарный анализ совокупности событий проблемы клиента</i>
429	Цой В. С. <i>Понятие свободы в контексте феномена свободных денег</i>
431	Шайланов Е. С. <i>Психологическое благополучие детей в образовательных учреждениях: ключевые аспекты и практические рекомендации</i>
436	Шамсиева М. Б. <i>Лингвокогнитивный подход автора к изображению пейзажа в художественном тексте</i>
438	Шоумаров Г.Б., Акалаев Р.Н., Алимов У.Х., Акалаева А.А., Хонбабаева Р.Х., Каримова М.М. <i>Особенности парасуицидального самоотравления у подрастающего поколения (взгляд из медицинского стационара)</i>
440	Яковлева Т.В. <i>Преодоление психологических травм через восстановление целостности души: подходы шаманизма и эмоционально-образной терапии</i>
443	Янгибоева Д. Р. <i>Психологические особенности социальных отношений в многодетных семьях</i>
445	Abdurakhmanova Z. E. <i>Socio-psychological features of marital relations in international families</i>
447	Abdurasulov R. A. Eshmonov O. B. <i>Stress muammosining ilmiy nazariy tahlili.</i>
450	Abduraxmonov F. M. <i>Ota-onalar bilan farzand munosabatlarning o'zbek oilalari muhitida o'rganilishi</i>
453	Akhmedova Z. J. <i>Theoretical aspects of adaptation of primary school students to educational activities</i>
455	Alqarov E.M. <i>Huquqiy madaniyatni rivojlantirishning falsafiy jihatdan o'rganilganligi talqini</i>
458	Amonova D.A., Elov Z.S.

	<i>Psychodynamic aspects of deviant behavior</i>
461	Asrorov I. B. <i>Jamiyatda huquqiy madaniyatni rivojlantirishning metodologik tahlili</i>
465	Avezova B. K. <i>Theoretical analysis of the essence of the self-management system</i>
469	Azizova D. R. <i>Tarix darslarida muammoli vaziyatlarni yaratish orqali o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirish</i>
471	Baqoyeva M. Sh. <i>Understanding and combating school bullying: comprehensive prevention strategies</i>
474	Baxriddinov M. M. <i>Xulgi og'ishgan bolalarda destruktiv xulq-atvor va uning shakllari</i>
484	Dadaxadjayeva D.M. <i>Tibbiyot xodimlari kasbiy faoliyatida emotsional holatlar</i>
487	Djumanioyozova M. K. <i>Specific aspects of the development of motivational psychology</i>
491	Djurakulova D. F. <i>Aybdorlik hissini yuzaga keltiruvchi omillar va ularning psixokorreksiyasi</i>
494	Elmurodov U. Y. <i>Boshqaruv tizimi quyi bo'g'larida rahbarlik faoliyatini takomillashtirish</i>
498	G'oziyev X. N. <i>Oiladagi nosog'lom muhitni bola psixologiyasiga ta'siri</i>
500	G'aybulloyev A. A. <i>Bullying in schoolchildren socio-psychological mechanisms of normalization of behavior</i>
504	Hamroyev J.U. <i>Socio-psychological characteristics of formation of intellectual skills in modern youth with the help of artificial intelligence</i>
508	Ibodova G.I. <i>Cyberbullying and suicidal behavior in adolescents</i>
511	Ismailova A.R. <i>Features of mental activity of schoolchildren in adolescence</i>
514	Karimova N.K. <i>Jamiyatda sog'lom turmush tarzini shakllantirishning tibbiy- psixologik xususiyatlari</i>
518	Keldiyorov O.X. <i>Yoshlarda huquqiy sovdaxonlikni ertirishning falsafiy hamda psixologik talqini</i>
522	Kodirova D.T. <i>Talabalarning oila va oilaviy munosabatlari o'ld jtimoiy-psixologik tasavvurlari</i>
528	Kuchiboyev Sh. A. <i>O'smirlarda huquqiy tushunchalarni rivojlantirish</i>
533	Kurbaniyozova R. Y. <i>Experimental study of psychological values</i>
535	Maxmudova Z.M. <i>Socio-psychological diagnostics of professional competence of employees</i>
541	Muradullayeva B.A. <i>Oilada ijtimoiy axloq mezonlari hamda qadriyatlar tizimini shakllantirish</i>
543	Musinova R.Y., Qurbonova A.D. <i>Victim syndrome</i>
546	Mustafayeva M.Sh. <i>Text of the scientific work on the topic: the study of alexithymy phenomenon by foreign scientists and the views of eastern thinkers on this issue</i>
549	Nabiyeva D.T. <i>O'zbek oilalari funksiyalari va yoshlarni oilaviy hayotga psixologik tayyorlash</i>
552	Nabiyeva M.R. <i>Oilaviy munosabatlarda konfliktli vaziyatlarni oldini olishning psixologik jihatlari</i>
556	Ochilova F.B. <i>Avlodlararo munosabatlar muammosi psixologik tadqiqotlar ob'ekti sifatida</i>
559	Odamova U.K. <i>Text of the scientific work on the topic "content of effective organization of psychological service in the organization of preschool education"</i>
562	Oktamova Sh.O. <i>Legal bases of activity on the prevention of delinquency among minors</i>
565	Oktamova Sh.O. <i>The role of communication in the mental development of a child</i>

568	Olimov L.Y., Rozikova M.F. <i>Demonstration of the competence of the forensic psychologist expert</i>
573	Olimov L.Y. <i>Psychological mechanisms of improving the psychodiagnostic competence of a psychologist in court and investigation activities</i>
581	Ortiqov S.S. <i>O'spirinlarda huquqiy ongini rivojlantirishning pedagogik-psixologik masalalari</i>
587	O'tamurodov S.G'. <i>Yoshlarda destruktiv xulq-atvor paydo bo'lishi va psixoprofilaktikasi</i>
588	Qodirova D.M. <i>Socio-psychological aspects of communicative competence of future psychologists</i>
591	Qodirov O.S. <i>O'smirlarda jinoiy xulq-atvor motivlari psixoprofilaktikasining ijtimoiy xususiyatlari</i>
594	Quchkarova F.X. <i>Turmush tarzi – vijdon erkinligi huquqiy psixologiyasining zamini sifatida</i>
598	Rajabova G. Z. <i>Socio-psychological process in the formation of a child's personality</i>
600	Raxmatov F.U. <i>Tarbiyasi qiyin voyaga etmaganlar bilan ishlashning psixoprofilaktik mexanizmlari</i>
603	Sadullaeva M. <i>Manifestation of psychological violence in the educational process</i>
606	Sagindikov J.N., Sagindikova N.J. <i>Psixologiyada gender xususiyatlari talqini</i>
609	Sagindikova N.J. <i>Jamiyatda gender mas'uliyatini rivojlantirish zaruriy shartlari</i>
611	Saidmuratova M. B. <i>Directing children to learn through the study of intrinsic and extrinsic motives</i>
615	Saidov A. I. <i>Oilaga tayyorlik fenomenining uzoq yillardan buyon tadqiq etilishi</i>
619	Shamsiyev O'B., Tohirova M.U. <i>Ko'rishda nuqsoni bor shaxslarda muvaffaqiyatga erishish motivatsiyasi va mag'lubiyatdan qochish motivatsiyasini o'rganish</i>
623	Shomurodov I.X. <i>Ekstremal vaziyatlarda shaxs psixologik himoya mexanizmi muammosining ilmiy adabiyotlarda yoritilganligi</i>
629	Shukurullayev Xamidulla Nurulla o'g'li, <i>Ta'lim oluvchilarda tafakkur operatsiyalarni tahliliy asoslari</i>
631	Sulaymonova S.A. <i>Social-psychological characteristics of the formation of family relations in adolescents</i>
634	Suleymanova T.G. <i>O'smirlardagi suicidal xulq-atvorning psixologik diagnostikasi va korrektsiyasi imkoniyatlari</i>
639	Sultonova M.R. <i>Self-awareness as a psychological problem</i>
641	Tovbayeva M.S. <i>Oilaviy munosabatlarda despotizmning paydo bo'lishida ijtimoiy muxitning ta'siri</i>
645	Toxirova G.D. <i>Xotin-qizlar ijtimoiy faoligini qo'llab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor vazifasi sifatida</i>
647	To'raqulova Z. <i>Aholiga psixologik xizmat ko'rsatishda yuzaga kelayotgan muommolar</i>
651	To'raqulova Sh.D. <i>Aqli zaif o'quvchilarda yozuv malakalarning buzishlari va ularning namoyon bo'lishi</i>
653	To'raqulov L.T. <i>Oila tipidagi bolalar uyi tarbiyalanuvchilarining ijtimoiylashuvida ijtimoiy-psixologik omillarning o'rni</i>
656	Turgunov B. R. <i>Talabalarning intellektual salohiyatini shakllantiruvchi ichki va tashqi omillar</i>
659	Umaraliyeva H.F. <i>O'smirlilik davri psixologik konfliktogenlari va ularning yuzaga kelish sabablari</i>
664	Ummatova S.Sh. <i>Rashk muammosining psixologik mohiyati</i>
670	Urunova N.D. <i>Sog'lom turmush tarzini targ'ib etishning tibbiy-psixologik asoslari</i>

675	Utayev U. S. <i>Yoshlarning har tomonlama barkamol shaxs bo'lib voyaga yetishida psixologik bilimlarning o'rni</i>
678	Xalimova M.V. <i>Ma'suliyat muammosi va uning hazariy asoslari</i>
681	Xotamov Sh.N. <i>Mahkum shaxslarni axloqiy tarbiyalashning pedagogik- psixologik xususiyatlari</i>
685	Yusuvaliyeva A.Y. <i>Maxsus yordamga muhtoj bolalar ijtimoiylashuvida emotsional intellektning o'rni</i>
687	Кодиров У.Д. <i>Защита молодёжи от влияния деструктивных идей как социально-психологическая проблема</i>
690	Қодиров Ф. <i>Наркомания – ижтимоий-психологик муаммо сифатида</i>
693	Акрамова Ф.А. <i>Социально-психологические особенности трансформации института семьи в узбекистане</i>
696	Abduhakimova N. <i>Oilaviy ajrimlarning bolalar psixikasiga ta'siri</i>
701	Bobomurodova L.E. <i>Bolalarni komil inson qilib tarbiyalashning pedagogik va psixologik xususiyatlari</i>
704	Hayitov O.E., Shonazarov A.M. <i>Boshqaruv jarayonlarining uslubiy va ijtimoiy-psixologik xususiyatlari</i>
710	Jabbarov H.H. <i>Socio-psychological mechanisms of formation of national qualities in youth behavior</i>
713	Nurmatova M.X. <i>Oilada shaxslararo nizolar va ularni yuzaga kelish sabablari</i>
716	Shonazarov A.M. <i>Maxsus iqtisodiy zonalar faoliyatini boshqarish va ularni samaradorligini oshirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari</i>
721	Ummatova S.Sh. <i>Oilada rashk muammosi shakllanishining psixologik omillari</i>

**Все материалы конгресса можете
скачать наших сайтах**

Наши сайты:

<https://buxpxti.uz/>

<https://mapn.su/>

<http://zi-kozlov.eu/>

ПСИХОЛОГИЯ XXI столетия.

Психология XXI столетия //Сб. научных статей по материалам
международной конференции «Психология XXI столетия» (Самарканд,
15-16 марта 2024 г.) /Под ред. В.В.Козлова, Ш.Р.Баратова, М.Н.
Усмановой. – Самарканд: СамДУ, 2024 – 748 с.

Тираж 500 экз.

Отпечатано на ризографе РПФ «Титул»,
Г. Ярославль, тел. (4852)58-43-74